

AKADEMIE MÚZICKÝCH UMĚNÍ V PRAZE
HUDEBNÍ A TANEČNÍ FAKULTA

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Praha, 2016

Radek Žitný

AKADEMIE MÚZICKÝCH UMĚNÍ V PRAZE

HUDEBNÍ FAKULTA

KLARINET

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**TECHNOLOGIE VÝROBY KLARINETOVÝCH PLÁTKŮ
A JEJICH MOŽNÉ ÚPRAVY**

Radek Žitný

Vedoucí práce: prof. Jiří Hlaváč

Oponent práce: prof. Vlastimil Mareš

Datum obhajoby: 6. 6. 2016

Přidělovaný akademický titul: BcA.

Praha, 2016

ACADEMY OF PERFORMING ARTS IN PRAGUE

MUSIC FACULTY

CLARINET

BACHELOR THESIS

**THE PRODUCTION TECHNOLOGY OF CLARINET
REEDS AND POSSIBLE MODIFICATIONS**

Radek Žitný

Supervisor: prof. Jiří Hlaváč

Reviewer: prof. Vlastimil Mareš

Date of defense: 6. 6. 2016

Allocation academic degree: BcA.

Praha, 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Technologie výroby klarinetových plátků a jejich možné úpravy“ vypracoval samostatně pod odborným vedením vedoucího práce a s použitím uvedené literatury a pramenů.

Praha, dne

.....

podpis diplomanta

Upozornění

Využití a společenské uplatnění výsledků diplomové práce, nebo jakékoliv nakládání s nimi je možné pouze na základě licenční smlouvy tj. souhlasu autora a AMU v Praze.

Abstrakt

Ve své bakalářské práci popisuji dosud známé technologie výroby klarinetových a saxofonových plátků. Ty jsou buď jen ruční (tak jako v případě výroby hobojevých a fagotových strojků) nebo s velkým podílem strojní práce, což zpřesňuje a urychluje výrobu.

Popisuji i základní vstupní element vzniku plátku, tedy pěstování a sklizeň třtinového dřeva, z něhož se plátky vyrábí.

Klarinetové a saxofonové plátky jsou předmětem mnoha dohadů z hlediska trvanlivosti, samotného používání, rozehrávání, uchovávání a především jejich individuálních úprav pro potřeby každého jednotlivého hráče.

Možné individuální úpravy plátků popisuji ve druhé části práce.

V závěru práce cituji a komentuji nejobsáhlejší zmínky o úpravách plátků, jaké jsou v literatuře k dispozici.

Cílem práce je, aby klarinetisté a saxofonisté mohli na základě mnou předložených postupů a skutečností úpravy sami provádět a nebyli odkázáni jen na tzv. „výběr nejlepších plátků z kvanta, které si koupí v obchodě“.

Součástí práce je obrazová příloha nákresů, úprav, plátků, balení, pouzder a nástrojů.

Abstract

In my thesis I describe the known technologies of clarinet and saxophone reed making. These range from purely hand-made fabrication (as in the case of the production of oboe and bassoon reeds) to technologies with an extensive use of machine work, which allows for refined and accelerated production. I also describe what precedes the manufacturing of a reed itself, that is growing and harvesting of cane wood of which the reeds are made.

Clarinet and saxophone reeds are the subject of much speculation in terms of durability, usage, warm-up, storage and especially their possible customization to the needs of each individual player.

That is why in the second part of this thesis I focus on possible personalised modifications of reeds. To conclude I quote and comment on the most comprehensive records of reed adjustments available in the existing specialist literature.

The aim of my research is to provide clarinetists and saxophonists with a manual where I present facts and methods of reed adjustment they may put in practice themselves, and therefore avoid having to rely on „selecting the best of the mediocre reeds available in the music shop“.

The thesis includes an illustrated appendix of sketches, adjustments, reeds and their packaging, cases and tools.

Poděkování

Rád bych na tomto místě poděkoval panu profesorovi Jiřímu Hlaváčovi za vedení mé bakalářské práce, za cenné rady a podněty a v neposlední řadě za pomoc při vyhledávání pramenů. Dále děkuji všem klarinetistům a saxofonistům, s nimiž jsem po řadu let diskutoval na téma úprav plátků.

Obsah:

Úvod_____	11
Obecný úvod – plátek jako nedílná součást klarinetu a saxofonu_____	12
1. Technologie výroby plátků_____	13
1.1 - Materiál pro výrobu plátků_____	13
1.2 - Pěstování a sklizeň třtiny_____	14
1.3 - Ruční výroba_____	15
1.4 - Strojová výroba_____	16
1.5 - Druhy plátků a rozdíly v řezech a rozměrech_____	18
1.5.1 - Francouzský řez_____	18
1.5.2 - Německý řez_____	18
1.5.3 - B + A klarinet_____	18
1.5.4 - Es klarinet_____	18
1.5.5 – Basklarinet_____	19
1.5.6 - Basetový roh_____	19
1.5.7 – Saxofon_____	19
1.6 - Výběr plátků s ohledem na podstatné aspekty_____	20
1.7 - Světoví výrobci_____	22
1.8 - Manufaktury – malé firmy_____	24
1.9 - Zaniklí významní výrobci_____	25
1.9.1 – Prestini_____	25
1.9.2 – Glotin_____	25
1.9.3 - Amati Kraslice_____	25

1.10 - Druhy balení plátků_____	26
1.11 - Plátky z náhražkových materiálů_____	28
2. Úpravy plátků_____	29
2.1 - Důvody úprav_____	29
2.2 - Neinvazivní úpravy (bez změny struktury dřeva)_	30
2.2.1 - Podkládání paty plátku_____	30
2.2.2 - Přesazení nebo podsazení na hubičce_	30
2.2.3 - Vyosení_____	31
2.2.4 - Napružování_____	31
2.2.5 - Srovnání špičky_____	32
2.2.6 - Provlhčení_____	32
2.3 - Invazivní úpravy (trvale změněná struktura dřeva)_____	33
2.3.1 - Úpravy tvrdých plátků_____	33
2.3.2 - Úpravy měkkých plátků_____	35
2.3.3 - Eliminování šumu plátku_____	38
2.3.4 - Úpravy plátků pro začátečníky_____	38
2.4 - Prostředí úprav_____	39
2.5 - Individuální pocity nátisku hráče po úpravě____	39
2.6 - Čištění a impregnace_____	41
2.7 - Hygienické hledisko_____	41
2.8 - Vhodné způsoby čištění_____	42
2.9 - Impregnace_____	43
3. Závěr_____	44

4. Prameny a literatura	45
5. Přílohy	47
5.1. Výběr, rozehrávání, upravování a skladování plátek z pohledu profesionálů	47
5.2. Obrazová příloha	67

Úvod

Ve své bakalářské práci se zabývám shrnutím technologií výroby klarinetových a saxofonových plátků (postup výroby, materiál a tvar jsou pro oba nástroje víceméně shodné, liší se jen v rozměrech) – výrobních postupů velkých továren a malých ručních manufaktur až po individuální výrobu. Ve druhé části práce shrnuji poznatky a postupy možných individuálních úprav plátků. Třetí část obsahuje shrnutí názorů a zkušeností profesionálů, ze kterých je možné v hráčské praxi vycházet.

Výrobní postupy plátků pro klarinet a saxofon jsou víceméně dány výrobcem, který se na tento druh manufakturní výroby specializuje. Při dnešní úrovni technických možností, kdy lze každý plátek například elektronicky kontrolovat a dosahovat tak velmi dobrých výsledků a především ekonomických výnosů, se mnoho hráčů na jednoplátkové nástroje spoléhá na to, že drahé plátky budou kvalitní.

Praxe je však jiná. Jednu zásadní věc nelze ovlivnit ani nejmodernější výrobní technikou – kvalitu třtinového dřeva. A proto je podle mého názoru přínosem pro každého hráče znát alespoň základní možnosti a způsoby jak plátek upravit tak, aby se přiblížil co nejvíce individuálnímu hráčskému komfortu.

Zajisté je také nutné mít při hraní na mysli ekonomické hledisko (plátky jsou vcelku nákladná záležitost s omezenou trvanlivostí), hledisko komfortu (kupříkladu houslista si také nevybere špatný smyčec) a pokud přemýšlíme ještě dál, tak i hledisko ekologické, protože energie a ostatní vstupy vložené do výroby jednoho plátku také nelze zanedbat.

Jistě se všichni hudebníci shodnou na tezi, že intenzivní a naplňující zážitek z hudby lze zažít individuálně a předat ostatním nejlépe, pokud hráč hraje na instrument, který ovládá s co nejmenším úsilím a nástroj jej tzv. „poslouchá“. V případě hráčů na klarinet nebo saxofon je to pak elementární věc – dobrý plátek. Těch skutečně dobrých ale není tolik, aby byl každý instrumentalista spokojen. Proto má smysl je upravovat podle individuálních představ a potřeb.

Obecný úvod – plátek jako nedílná součást klarinetu a saxofonu

Plátek je nedílnou součástí instrumentů z rodiny jednoplátkových dřevěných dechových nástrojů – klarinetu a saxofonu a všech jejich příbuzných nástrojů (basetový roh, tarogáto, chalumeau,...)

Z fyzikálního hlediska se jedná o vibrující součást nástroje, která rozechvívá vzduchový sloupec procházející nástrojem a tím dochází k jeho rozeznění. Na jakosti plátku závisí snadnost ozevu a barva zvuku.

Plátek se vyrábí ze dřeva třtiny obecné (botanicky též „trstí rákosovitá“, *Arundo donax*). Tento materiál se pro účely výroby plátků pěstuje dnes již převážně na plantážích v jižní Francii v oblasti Var (největší plantáž se jmenuje Le Levandou) a na několika malých plantážích v jižní Americe. V našich zeměpisných podmínkách vhodný materiál neroste.¹⁾

V současné době existují i různé syntetické náhražky dřevěných plátků, které ovšem vykazují značně jiné vlastnosti a proto je velké procento hráčů nepoužívá.

Z mechanického hlediska je plátek součástí sestavy hubičky, tedy části, kterou má hráč v ústech a do níž vydechuje vzduch pod určitým tlakem, jenž jej rozechvěje. Plátek je k hubičce připevněn strojkem (ligaturou), čímž je zaaretován a může tedy správně vibrovat a tvořit tak zvuk.

1) Srov. <http://gajdy.cz/index.php?str=clanek&cislo=138>

1. Technologie výroby plátků

1.1 - Materiál pro výrobu plátků

Nejrozšířenější a dosud nepřekonaný výchozí materiál je dřevo z rostliny *Arundo donax* (trstí rákosovitá) – dále jen třtina, respektive její dřevnatá část. Kořeny ani listy se k výrobě plátků nevyužívají.

Nejkvalitnější třtina vhodná pro výrobu klarinetových a saxofonových plátků, ale také fagotových a hobojevých strojků roste a je cíleně pěstována v jižní Francii v oblasti Var.

Sklizeň probíhá několikrát ročně, aby byl trh dostatečně zásoben. To je však kontraproduktivní jednání prodejců, neboť by bylo jistě vhodnější a šetrnější rostlinu sklízet výhradně v době vegetačního klidu, kdy míza sestupuje do kořenů. Z těchto důvodů dochází často k výkyvům kvality produktů – plátků (ev. strojků) ze dřeva, které bylo sklizeno v nevhodnou dobu. Na kvalitě třtinového dřeva se projevuje také jeho přihnojování za účelem rychlých a větších výnosů (zde platí ona známá poučka o nekvalitní kvantitě).

Po sklizni nastává proces sušení, kdy je nutné jednotlivé kusy dřeva rovně skladovat, pravidelně obracet a držet ideálně ve stálé teplotě a vlhkosti tak, aby vlákna dřeva zůstala co nejrovnoměrnější. Tento proces trval v minulých letech i několik měsíců přímo na plantáži působením slunce. Dnes je třtina uměle rychle vysušována a zpracovávána.

V dobách minulých se nedostupnost třtiny řešila zkoušením různých náhražkových materiálů. Ať se jednalo o celou škálu rákosovitých rostlin, bambusu, ebenu či dokonce javorového dřeva – žádný materiál se třtině nevyrovnal. Také pokusy z druhé poloviny 20. století (a přetrvávají dodnes) nahradit jedinečné třtinové dřevo syntetickou náhražkou, ztroskotaly. Zatím nejúspěšnější je v nabídce syntetických plátků kanadská firma Legére. O tom blíže v následujících kapitolách této práce.

Vedle jižní Francie se začala z ekonomických důvodů třtina cíleně pěstovat také v Itálii, Mozambiku, Sardinii a v řadě zemí jižní Ameriky (např. výrobní koncern Gonzalez v Argentině). Dřevo z těchto destinací se vyznačuje jinými vlastnostmi, než materiál z jižní Francie. Obecně lze říci, že jeho vlákna jsou pružnější a řidší, tedy i zvuk těchto plátků je světlejší.

1.2 - Pěstování a sklizeň třtiny

Začátek procesu výroby plátků (ruční nebo strojové) začíná pochopitelně logicky na třtinové plantáži

Postup pěstování a sklizeň třtinového dřeva je podle výrobců plátků deklarován následovně:

- 1) Pěstební proces ze třtinových odděnků
- 2) Růst stonků třtiny do požadované velikosti – záleží na intenzitě vlhkosti, větru a především slunce; může trvat i několik let (obvykle 2 roky)
- 3) Zimní sklizeň – dva roky stará třtina se pečlivě vybírá a ručně sklízí (při sestupujícím měsíci, kdy je míza v rostlinách úplně klidná) speciálními srpy, které netrhají vlákna.
- 4) Slunění – třtina během jednoho měsíce získá svou zlatavou barvu
- 5) Sušení – třtina je uložena ve venkovních sušárnách
- 6) Očišťování – třtina se zbaví výhonků, rozřezává se na kousky dlouhé 6 stop a suší se na slunci, aby dostala zlatou barvou
- 7) Skladování k sušení v otepích – ve skladech s optimální vlhkostí
- 8) Jakmile je třtina vhodná ke zpracování, provádí se první řez ²⁾

2) Srov. Kol. autorů: *Vandoren. Katalog produktů*, Paříž 2007, str. 6-7.

1.3 - Ruční výroba

Ještě před rokem 1905, kdy začala fungovat tovární výroba francouzské firmy Vandoren (a následně i jiné konkurenční firmy) bylo běžné, že plátky si všichni klarinetisté vyráběli sami, tak jako vyrábí své strojky hobojisté a fagotisté dodnes. V současné době se vzhledem k nespokojenosti řady hráčů s tovární produkcí začíná ruční výroba plátků opět vracet. Je k ní však zapotřebí nákladné náčiní a především velká zručnost.

Postup ruční výroby klarinetových a saxofonových plátků lze shrnout do následujících bodů:

- 1) Podélné rozštěpení třtinového válečku na čtvrtiny
- 2) Zkrácení na požadovanou délku (v případě nejrozšířenějšího B klarinetového plátku na délku 70 mm)
- 3) Ohoblování spodní hrany plátku do roviny (nutné použití speciální hoblice) na požadovanou tloušťku (v případě B klarinetového plátku na sílu 3,15 mm)
- 4) Zahlazení spodní hrany plátku na rovné ploše nejjemnějšího smirkového papíru / brusného kamene za účelem uzavření dřevěných vláken
- 5) Seříznutí bočních hran plátku (nutné použití speciální šablony) na požadovanou šířku
- 6) Předhoblování / seříznutí hrací plochy plátku (za použití krokové šikmé hoblice)
- 7) Dobroušení hrací plochy plátku ručně přesličkou nebo smirkovým papírem (je časově velmi náročné)
- 8) Změření tloušťky špičky plátku mikrometrem (podle požadované síly plátku cca 0,09-0,12 mm) – následuje eventuální dobroušení
- 9) Tvarování radiusu špičky (střihačkou nebo na brusném kameni či smirkovém papíru)
- 10) Zkouška plátku zahráním a eventuální další úprava ³⁾

3) Srov. www.grantclarinetstudio.com; postup je možné shlédnout i online zde: <https://www.youtube.com/watch?v=uX5OYFx5eWA>

Ruční výroba má oproti strojové velkou výhodu, hráč si může vyrobit plátek skutečně podle své individuální představy, tzn. může přizpůsobit mj. rozměry řezů a tvrdost plátku svým potřebám. To je nesporně kladný aspekt, pokud si hráč vyrábí plátky jen pro svou potřebu. Pokud chce vyrábět i pro své žáky nebo kolegy, musí se opět přizpůsobit jiným parametrům.

Zásadní hledisko ale při ruční výrobě ovlivnit nelze – kvalitu dřeva, z něhož se plátky vyrábí. Je logické, že to nejkvalitnější dřevo z plantáží putuje do strojové výroby a to „již přebrané“ je rozprodáváno jako surovina hráčům a ostatním malým výrobcům.

Největší nevýhodou ruční výroby je, že je nutné vlastnit poměrně drahé náčiní (např. cena hoblice je v řádech desítek tisíc korun) a vyžaduje velkou zručnost a v případě hoblování i značnou fyzickou sílu.

1.4 - Strojová výroba

Strojová / tovární výroba je oproti té ruční nepoměrně rychlejší a přesnější. Ale i zde lze shledat nevýhody. Přes veškeré úsilí výrobců a mnohé drahé vývojové kroky ve výrobě se stále mezi plátky na trhu nachází značné procento ke hře nevhodných plátků. Je to způsobeno následujícími faktory:

- 1) Kvalita základní vstupní suroviny do výrobního procesu – třtinového dřeva. Ta podle vyjádření mnoha zainteresovaných osob v posledních 2 dekádách značně klesá.
- 2) Opotřebením výrobních nástrojů - tj. ze série cca 1000 plátků je nejlépe seříznuto např. prvních 200-300 kusů. S přibývajícím počtem pak přesnost řezu přímo úměrně klesá s opotřebením nožů, než dojde k jejich výměně.
- 3) Nevhodný způsob balení, skladování a expedice plátků.
- 4) Lidský faktor – každý zaměstnanec továrny zodpovědný za výstupní kontrolu se může splést.

Nejpodstatnějším faktorem, který ovlivňuje výslednou kvalitu plátků je vstupní surovina – tedy třtinové dřevo. Je důležité sklízet jen opravdu dobře vyzrálé stonky, což vyžaduje dobré znalosti a zkušenosti pracovníků na plantážích. Druhým neméně důležitým detailem je proces sušení dřeva. Obecně

se má za to, že třtina by měla po sklizni vysychat přírodně na slunci v oblasti plantáže. Nižší jakost některých sérií plátků může být dána logicky tím, že dřevo není dostatečně vysušené a je zpracováváno předčasně.

Výrobní postup strojové výroby plátků (probíhá v prostředí s přísnou kontrolou vlhkosti) lze chronologicky seřadit do těchto bodů:

- 1) Trubičky třtinového dřeva se nakrájí na menší dílky
- 2) Rozčtvrcení válečků na špánky
- 3) Zkrácení na budoucí velikost plátku
- 4) Precizní zabroušení spodní hrany
- 5) Konické seříznutí plátku (horní hrana) – s přesností na 1/100 mm
- 6) Hrubé seříznutí
- 7) Finální vyhlazení plátku
- 8) Zastřížení špičky
- 9) Roztřídění plátků podle tvrdosti
- 10) Označení plátku logem výrobce a stupněm tvrdosti
- 11) Uložení do ochranného obalu
- 12) Zabalení do ochranné fólie a poté do prodejních krabiček (obvykle po 10 kusech) a poté do expedičních boxů

Většina těchto výrobních bodů je dnes již plně automatizována a ruční podíl práce tedy zůstává převážně na plantážích třtinového dřeva a poté u obsluhy výrobních strojů.

Někteří výrobci své plátky před finálním balením ještě impregnují látkami na bázi vosku.

1.5 - Druhy plátků a rozdíly v řezech a rozměrech

1.5.1 - Francouzský řez

Je nejrozšířenější druh řezu plátku. Především proto, že ve světě je nejrozšířenější francouzský typ klarinetu. Přizpůsobuje se hubičce tak, aby bylo možné jej snadno upnout ligaturou na principu šroubů (původně vznik v továrně Selmer Paris) a jejich mnoha dnešními modifikacemi. Francouzský řez plátku vychází ze šablony, kterou v 19. století vytvořil na základě svých dlouholetých zkušeností francouzský klarinetista Robert Van Doren, jenž se později stal proslulým výrobcem klarinetových plátků.

1.5.2 - Německý řez

Tento druh řezu je druhým nejrozšířenějším typem (tvarem) v celosvětovém měřítku. Tvar paty i špičky plátku je uzpůsoben tvaru hubičky, která je širší než francouzská a také se přizpůsobuje historickému způsobu upínání plátku, které je v případě německého klarinetu postaveno na uvazování šňůrkou okolo hubičky přes patu plátku. Obecně lze také říci, že plátky německého řezu jsou délkově kratší, než francouzské.

1.5.3 - B + A klarinet

Rozdíl v řezu plátku dnes již neexistuje. Jelikož se po letech různých experimentů, kdy se vyráběly plátky a hubičky pro obě tato ladění, ustálilo používání B klarinetové hubičky i na A klarinetu. Obecně lze říci, že někteří hráči používají měkčí plátky na A klarinet. Zahrnout rozdíl ve tvaru řezu sem tedy v podstatě nelze.

1.5.4 - Es klarinet

Řez plátku vychází z tradičního B klarinetového plátku v závislosti na tom, zda se jedná o použití francouzského nebo německého typu. Rozdíly jsou

minimální, jen rozměrově je přímo úměrně zmenšen podle měřítka B klarinetové – Es klarinetové hubičky.

1.5.5 – Basklarinet

Řez plátku vychází z tradičního B klarinetového plátku a částečně tenorsaxofonového plátku v závislosti na tom, zda se jedná o použití francouzského nebo německého typu. Rozměrově je přímo úměrně zvětšen podle měřítka B klarinetové – basklarinetové hubičky.

1.5.6 - Basetový roh

Plátky na dnes již výjimečně používaný typ klarinetu – basetový roh se vyrábí manufakturně jen v německé firmě Thomann. Jinak hráči řeší plátky individuálně. Někdo používá altsaxofonové či altklarinetové plátky. Já jsem před lety dospěl k úpravě basklarinetového plátku - tak, že jsem zkrátil jeho patu a velmi jemně jej zúžil po obou stranách řezu. Při takovémto postupu a výběru opět záleží na míře individuality každého hráče.

1.5.7 – Saxofon

Druhů řezů saxofonových plátků dnes existuje velmi široká škála. Primárně je nutné zmínit, že se především tvarově liší podle nejrozšířenějších typů velikostí saxofonů – soprán, alt, tenor baryton. Ve velmi omezené míře se pak vyrábí plátky na ladění sopranino a bas, eventuálně kontrabas. Obecně také platí, že jsou saxofonové plátky vyráběny z větších průměrů třtiny než klarinetové plátky.

1.6 - Výběr plátků s ohledem na podstatné aspekty

Každý hráč na jednoplátkový nástroj se dříve nebo později ve své praxi dostane do situace, že mu vybraný plátek (kupříkladu od učitele) přestane hrát (je poškozen a nebo je jeho životnost již nenávratně na konci). Takže si musí sám vybrat plátek takový, který bude konvenovat s parametry jím používané hubičky a bude mu i pocitově vyhovovat s ohledem na jeho nátiskové dispozice a hráčské představy.

Obecně lze shrnout parametry, podle nichž by se měl plátek vybírat do těchto bodů:

1) Dráha a odklon hubičky – zjednodušeně lze tvrdit, že na otevřené hubičce „funguje“ lépe měkký plátek, naopak na zavřené hubičce je použitelnější tvrdý plátek. To vše je ale v závislosti na délce dráhy hubičky, tedy na vzdálenosti špičky hubičky k bodu, kde se plátek odklání od hubičky.

2) Druh (žánr) provozované hudby – výrobci v současné době nabízí pestrou škálu plátků na různé druhy hudby (klasickou, komorní, jazzovou, také studentské nebo plátky univerzální). Plátek by měl být především správně fungovat – Ad 1) výše. Žánr provozované hudby je v určité míře samozřejmě závislý na zvuku, který je však také dost ovlivněn hubičkou, instrumentem a nátiskem hráče. Jako příklad naprosté individuality je vhodné si připomenout, že na začátku 20. století bylo minimum druhů hubiček, plátků i instrumentů, všichni hráči hráli v podstatě na podobné kombinace těchto dílčích nástrojových součástí a přesto se zrodily tak individuální hudební a zvukové směry, jakým je jazz a jeho pozdější odnože. Na stejně nástroje hrál Benny Goodman stejně jako jeho vrstevníci, kteří hráli například v operních nebo symfonických orchestrech. Zde je skutečně velká míra individuality, které se snaží pochopitelně jít výrobci plátků marketingově naproti.

3) Intonační hledisko – každý vybraný plátek by měl již od počátku zkoušení vykazovat intonační vyrovnanost a jistotu. Nejvýhodnější je vybírat a rozehrávat plátek s ladičkou ve všech rejstřících nástroje. Jakékoliv náznaky zřetelné intonační lability (především u velmi měkkých plátků) by měly být důvodem k nepoužívání toho kterého konkrétního plátku.

4) Dynamické a artikulační možnosti – plátek by měl dovolovat co nejširší škálu dynamických změn a to nejen v kusém rozdílu piano/forte. Ale měl by dovolovat i například glissando a snadný ozev v krajních polohách nástroje.

Např. plátek, který zjevně hraje velmi snadno v šalmajovém rejstříku, ale nespouští dobře v přefukovaných tónech je nevhodný.

5) Trvanlivost a skladování – trvanlivostí se zabývají výrobci a hráči celá desetiletí. Záleží však především na každém uživateli plátků, jak se ke svým pečlivě vybraným plátkům bude chovat a tedy sám ovlivní, jak dlouho mu budou k dispozici.

Výrobci hubiček sice deklarují a doporučují v různých tabulkách a na obalech hubiček s jakými konkrétními plátky a jejich tvrdostmi ta která konkrétní hubička funguje nejlépe. Tyto informace jsou však pouze doporučující. Skutečnost je taková, že lidská ústa uspořádaná do „nátisku“ potřebného ke správné hře na jednoplátkový nástroj, jsou schopná rozeznat rozdíl 0,02 mm v otevření hubičky nebo v délce dráhy (!) ⁴⁾

Individualita hráčů nám pak potvrzuje, že doporučení výrobců hubiček a plátků nemusí mnohdy souhlasit s jejich údaji. Při výběru plátku je nutno zohlednit otevření hubičky a její dráhu, zvukový typ hubičky (klasická, jazzová, v případě saxofonů ještě ebonitová nebo kovová apod.) a intonační hledisko (podle komory hubičky se dnes rozlišují i hubičky s vyšším laděním 442 Hz a nižším „americkým“ laděním 440 Hz – v případě nejpopulárnější firmy Vandoren je to tzv. „13 series“).

Nedílnou součástí kompletu hubičky je pak také používaná ligatura, která může velmi ovlivnit výsledný zvuk nástroje (podle toho z jakého je materiálu a jaký druh přítlaku na plátek usazený na hubičce vyvíjí). Rozhodně je nesmyslné vybírat plátek na jinou kombinaci hubičky a ligatury, než na kterou pak bude plátek používán.

Hubičky a ligatury však nejsou předmětem této práce. Bylo by vhodné jejich funkci a vliv na výslednou hru také detailně písemně zpracovat.

4) Srov. Hlaváč, Jiří: *Metodika hry na klarinet*, AMU, Praha 2014, str. 17-18.

1.7 - Světoví výrobci

Celosvětové produkci klarinetových a saxofonových plátků vévodí v posledních několika dekádách francouzská firma Vandoren, která nabízí nejširší sortiment jak plátků, tak i hubiček a ligatur. Dokáže tak pokrýt velkou míru individuálních potřeb a představ hráčů po celé světě a její produkty patří k nejprodávanějším v tomto oboru. Toto prvenství si francouzská rodinná firma bezesporu zasluhuje, protože se neustále zabývá vývojem nových a nových produktů a v podstatě každý rok přichází s nějakou inovací na hudební trh.

Patrně nejpoblárnějším výrobkem jsou plátky Vandoren „Traditional“ (tloušťka špičky 0,09mm; tloušťka paty 2,8mm), které se staly standardem snad pro všechny profesionální klarinetisty světa. Jejich léty prověřenou kvalitu pak ozvláštňují plátky „V12“ Traditional (tloušťka špičky 0,11mm; tloušťka paty 3,15mm) a „56 Rue Lepic“ Traditional (tloušťka špičky 0,09mm; tloušťka paty 3,25mm), které jsou měkčí a tudíž vyžadují menší hráčské úsilí a dovolují pocitově snadnější ovladatelnost. Novinkou z roku 2015 jsou pak typy plátku „V 21“ a „Junior“, které jsou určené pro začínající klarinetisty. ⁵⁾

Druhou nejznámější firmou je americká značka Rico (od roku 2008 již plně patřící pod gigantický hudební koncern D´Addario, který se původně specializoval na strunné hudební nástroje a jejich příslušenství.) Velmi rozšířeny jsou díky intenzivní reklamní kampani plátky řady Rico Reserve a další typy Rico Standard, Rico Royal, Mitchel Lurie, La Voz, Grand Concert Select a impregnované plátky Plasticover. Produkce zahrnuje i německé řezy plátků, es klarinet, altový klarinet, basklarinet i kontrabasový klarinet; a velmi pestrou řadu saxofonových plátků. Je zajímavé, že veškerá produkce amerických plátků se neshoduje v číslování tvrdosti s těmi francouzskými. Obecně platí, že americké plátky jsou o 0,5 – 1 stupně tvrdost měkčí než plátky francouzské (tedy v praxi to znamená, že plátky Rico Royal tvrdosti č. 3 budou odpovídat zhruba plátku Vandoren Traditional tvrdosti č. 2 - 2,5). ⁶⁾

5) viz. www.vandoren.fr

6) www.daddario.com ; www.ricoreeds.com

Smělým konkurentem těmto velkým „plátkovým gigantům“ je další francouzská firma Marca, která od roku 1963 pokrývá svou produkcí nejen poptávku klarinetistů a saxofonistů, ale také fagotistů a hobojistů. Tento menší výrobce se těší nyní vzrůstající oblíbě zejména pro svou nižší cenovou politiku oproti firmě Vandoren. Na trhu jsou dostupné B klarinetové plátky těchto řezů: Marca – Superieure, Excel, Tradition, Premium, Student, Jazz, American Vintage, basklarinetové Evolution a plátky pro německý klarinet, es klarinet, altový klarinet (použitelné v některých případech i pro basový roh) a kontrabasový klarinet. ⁷⁾

Francouzská firma Henri Selmer Paris proslula zejména výrobou saxofonů, klarinetů a hubiček. Legendární se staly po druhé světové válce její plátky řady Omega a Soloist. Směr firmy se však ubíral hlavně k produkci nástrojů a tak bylo postupně od výroby plátek upuštěno. Ale v roce 2015 přišel tento výrobce s novou řadou saxofonových plátek a začal tak opět konkurovat ostatním francouzským výrobcům. Výrobní postup těchto nových plátek Selmer byl ovlivněn předními saxofonovými osobnostmi: V. David, C. Delangle či W. Shorter. ⁸⁾

Gonzalez je argentinská firma, která postupně expanduje do celého světa. Nabízí výběr z klarinetových a saxofonových plátek tradičních francouzských i německých řezů pro všechny velikosti nástrojů včetně saxofonů (mnozí hráči tyto plátky rádi testují, když hledají cenově dostupnější alternativu k francouzským výrobkům. Nespornou výhodou je, že firma plátky třídí na jemnější niance tvrdosti, tj. že čísluje plátky po ¼ stupně tvrdosti a může tak teoreticky uspokojit větší procento hráčů. Zvukově jsou plátky z jihoamerické třtiny ale značně jiné, než francouzské (jsou ve zvuku řidší) a proto mnohým hráčům nevyhovují. ⁹⁾

7) viz. www.marcareeds.com

8) viz. www.selmer.fr; - dostupné online jako video
<https://www.youtube.com/watch?v=8NYdtGOGAWI&feature=youtu.be>

9) viz. www.gonzalezreeds.com

1.8 - Manufaktury – malé firmy

Míra individuality, finanční možnosti, podnikatelské záměry a také rozdílné nároky a schopnosti hráčů vedly v průběhu let ke vzniku (a také mnohdy k zániku) malých manufakturních výrobců plátek. Tyto malé firmy však často oslovily svými výrobky i řadu profesionálních hráčů, takže pro detailnější přehled si je dovoluji zmínit.

Především je to francouzská firma Rigotti, která vedle klarinetových plátek Rigotti Gold dodává na trh především třtinové dřevo (špánky) pro výrobu hobojevých a fagotových strojků.

V České republice byly řadu let na trhu tuzemské plátky firmy Klíma a momentálně to jsou plátky firmy Esprit.¹⁰⁾ Jde o firmu, kterou založil olomoucký klarinetista a hudební pedagog Petr Fučík. Ke svým produktům vypracoval i zevrubný návod k jejich zahrávání a skladování, který je ocitován také v této práci.

Rakouská firma Peter Leuthner přišla s cenově dostupnými plátky francouzského i německého řadu za nižší cenu než konkurenční Vandoren. Setkal jsem se však s názorem, že trvanlivost těchto plátek je velmi nízká, protože dřevo není během výrobního procesu impregnováno.¹¹⁾

Na evropském trhu je celá řada malých firem, z nichž v popředí jsou německé značky Pilgerstorfer a Steuer. V současné době se také opět rozmáhá individuální výroba plátek mezi předními klarinetisty. Tato činnost však vyžaduje velkou řemeslnou zručnost, náročné technické vybavení a především značné časové možnosti. Vystává tedy otázka, zda se vůbec k takové činnosti odhodlávat nebo užívat továrně vyráběné plátky, které si lze několika způsoby upravit a přizpůsobit svým hráčským představám a potřebám.

10) viz. www.esprit-platky.cz

11) viz. <http://www.plclass.com>

1.9 - Zaniklí významní výrobci plátků

1.9.1 - Prestini

Italská firma Prestini produkovala plátky vysoké jakosti a mimořádné zvukové bohatosti. Důvodem k této odlišnosti od ostatních výrobců byly jednoduché – profil plátků byl mnohem silnější a každý jednotlivý plátek byl tvořen objemově větší hmotou dřeva a tedy mohl produkovat bohatší vibrace a tedy více alikvótních tónů ve zvuku.

1.9.2 - Glotin

Francouzská firma patřící mezi legendární výrobce klarinetových a saxofonových plátků. Výrobky této firmy se vyznačovaly oproti konkurenčním výrobkům doslova extrémní trvanlivostí. Několik hráčů se nezávisle na sobě při rozhovoru se mnou vyjádřilo např. „Plátky Glotin „byly velké držáky“ nebo „pokud se Glotiny dobře rozehrály, bylo možné je používat v plném nasazení i několik týdnů až měsíců.“

Plátky Glotin byly oblíbené pro svou pevnost a spolehlivost. Byly vyráběny z pečlivě vybírané třtiny, která měla nejhustší vlákna pod modelovými rozlišeními GAIA, GAIA Select a GIII. Dnes na tomto principu pečlivého výběru staví svou kampaň americká firma D'Addario, která na trh dodává výběrové plátky z řady Rico Reserve

1.9.3 - Amati Kraslice

Česká firma, založená v roce 1840, patří k předním výrobcům dechových nástrojů. V rámci tzv. „samovýroby“ probíhala řadu let i zde výroba plátků na klarinet a saxofon. Firma dovážela třtinové dřevo z francouzských plantáží. Plátky byly oblíbeny převážně pro svou cenovou dostupnost, ne však již pro svou kvalitu, protože ve výrobním procesu nebyl kladen tak závažný důraz na kontrolu materiálu a třídění podle jakosti a tvrdosti. Často se podle pamětníků stávalo, že při otevření boxu s plátky (v obchodech byly k dostání v baleních po 5, 10, 25 a 50 kusech) jich bylo několik trvale poškozeno (nevhodný způsob balení pouze proskládáním vatou nebo ubrouskem) a tudíž nebyly použitelné. Kvůli nedostatku odbytu plátků nakonec po roce 2000 firma Amati Kraslice od výroby plátků upustila.

1.10 - Druhy balení plátek

Pouzdra a krabičky, v nichž jsou plátky uchovávány, jsou zásadním elementem s ohledem na jejich trvanlivost. Především proto, že velká většina hráčů plátky neuchovává v jiných než továrních pouzdrech. Nejrozšířenějším obalem plátku je patentované průhledné PET pouzdro Vandoren, do něhož se plátek vkládá z boku a v němž je plátek chráněn před vnějšími vlivy prostředí. Plátek je pevně sevřen z obou stran, je chráněna jeho špička a plátek může volně vysychat za přístupu vzduchu. Nedostatkem těchto obalů je ale především zvrásnění špičky a v případě neuložení do dalšího obalu se na plátku mohou zachytávat nečistoty a prach.

Od roku 2007 začala firma Vandoren expedovat plátky v balení „factory fresh“. Podle reklamní kampaně jde o to, aby plátek (jeden každý kus v krabičce je zabalen do neprodyšné fólie) byl maximálně chráněn a skladován v „ideálním prostředí“, které má zaručit stejnou vlhkost jako v továrně. Hráč by pak měl mít pocit, že je plátek kvalitně skladován, nestárne, a tudíž působí čerstvě.

Skutečnost je však jiná. Od roku 2000 stoupla poptávka po plátcích tak enormně, že kapacity plantáží v jihofrancouzské oblasti Var nestačily dodávat dřevo k výrobě. Takže se přistoupilo k urychlení výroby – hnojení třtiny, kratší proces sušení a rychlejší proces výroby. To vše se také podle vyjádření mnoha profesionálních hráčů projevilo na kvalitě plátek. Navíc stoupla i prodejní cena a snížil se komfort výběru plátku, protože kvůli neprůhledné fólii na každém plátku již od té doby není možné si vybrat plátky již přímo v obchodě vizuálním výběrem. Hráč je tak odkázán na náhodu, kolik plátek z krabičky bude použitelných. Tento fakt přivedl řadu hudebníků k přechodu na plátky od konkurenčních výrobců a také k experimentování s výrobou vlastních plátek (Kornel Wolak). Několik profesionálů také zcela opustilo tradiční třtinové plátky a začali používat syntetické (Wenzel Fuchs).

Na podobném principu (ze stejného materiálu PET) jsou vyráběny i tovární pouzdra patentů Rico (D'Addario) - plátek se ale zasouvá do pouzdra podélně a Novapak – také stejný materiál, ale uzavíratelné pouzdro, které zabraňuje usazování nečistot z okolního prostředí na povrchu plátku.

Zvláštní módou posledních let, která má mít především reklamní efekt, nikoliv příliš praktický, je balení každého jednotlivého plátku do neprodyšné celofánové fólie (Vandoren). Výrobce tvrdí, že každý plátek je v ochranné atmosféře a tedy má jedinečnou vlhkost jako v továrně ve Francii (již výše koncepce „factory fresh“).

Fakticky ale je tak omezen optický výběr plátku. V dřívějších dobách si mnozí hráči v obchodě vybírali plátky podle vizuálního názoru (hledali tvar špičky, srdce, barvu dřeva a kůry) a mohli si alespoň namátkově vybrat „lepší“ plátky, na kterých nebyly na první pohled zjevné anomálie (například průběh vláken). V případě dnešních neprůhledných obalů toto není možné. Tento marketingový tah se také pochopitelně projevuje na ceně plátků.

Podobný model balení plátků přinesla v roce 2007 také firma D'Addario v případě produkce plátků Rico Reserve. Tento typ plátků je balen v boxech po 5 kusech společně s takzvaným zvlhčovačem („reed vitalizer“). Toto vše podle výrobce funguje nejlépe s jejich pouzdem („humidity control systém“). Je věcí názoru a zkušenosti, zda se opět nejedná pouze o marketingový tah nebo zda plátkům vážně prospívá ukládání do pouzdra se zvlhčovačem.

Firma Rigotti ukládá a expeduje své plátky v tzv. PET chlopních po dvou kusech a poté je skládá do krabiček. Plátky jsou takto pravděpodobně vystaveny pokrivení spodní hrany a špičky a rozhodně se nejedná o vhodný způsob uložení plátků pro opakované použití. Z praxe mám zkušenost, že plátkům Rigotti bylo mnohdy nutné rovnat spodní hranu obroušením.

Naprosto nevhodným byl kdysi rozšířený způsob volně uložených plátků mezi vrstvami buničiny (Amati Kraslice), kdy se běžně stávalo, že v krabičce s 25 plátky jich byla i polovina nepoužitelných protože při transportu balení se jim poškodily velmi křehké špičky. Od tohoto způsobu se naštěstí již dávno ustoupilo a tak se dnes prakticky nestává, že by po otevření krabičky plátků měl některý z nich třeba zlomenou špičku.

1.11 - Plátky z náhražkových materiálů

Proč se experimentuje s náhražkou třtinového dřeva? Důvod je jasný – snaha najít trvanlivější materiál, který bude vždy hrát stejně. Cílem všech vývojářů je najít materiál, který bude vykazovat so ideálně téměř stejné zvukové vlastnosti jako třtina. Po všech možných pokusech v minulosti (například s lisovanými husími brky a celou řadou plastů)¹²⁾ jsou dnes na trhu poměrně oblíbené teflonové plátky kanadské firmy Legére (kladně je hodnotí především saxofonisté) a také jsou k dispozici produkty firem Fibracell a Wolfe Chicago.

Obvykle však dochází k tomu, že po prvotním nadšení z pohodlí hry většina hráčů tyto syntetické plátky odkládá a používá je většinou jen na domácí cvičení nebo na hraní v exteriéru, kde není kladen enormní důraz na barvu tónu.

Barva tónu je totiž zásadním problémem syntetických plátek. Často se plátek po chvíli hry zahřeje (nezvlhčí) a začne měknout. Chová se tedy v důsledku stejně nevyzpytatelně, jako plátek třtinový. Další nevýhodou je také vysoká pořizovací cena těchto náhražkových plátek, kdy je často jeden syntetický plátek prodáván za cenu jedné krabičky deseti plátků třtinových.

Určitým řešením v prodloužení trvanlivosti jsou mořené a impregnované plátky. Mnoho hráčů si v minulosti zkoušelo podomácku impregnovat špičku plátku nebo celé jeho tělo ponořením do různých olejů, vosků a laků. Míra úspěšnosti byla zcela individuální a nelze žádný ze způsobů doporučit jako vhodný a smysluplný.

Relativně úspěšným produktem na trhu tak zůstávají „černé“ americké plátky Rico Plasticover, jejichž dřevo je namořeno látkou na bázi šelaku. Mají znatelně delší životnost, ale zvukové vlastnosti jsou přítomností impregnační hmoty značně ovlivněny.

12) Srov. Materna, Ladislav: *Výběr, úprava a údržba klarinetových plátků*, text veřejné přednášky (dostupné online: <http://www.hepatica-nobilis.cz/prilohyeditor/740430-vyber-uprava-a-udrzba-klarinetovych-platku177.pdf>)

2 Úpravy plátků

2.1 - Důvody úprav

Proč má smysl a opodstatnění plátky upravovat? Hledisko je jistě ekonomické, ne každý hráč má možnost tzv. „fasovat“ plátky jako členové profesionálních orchestrů, kteří mají v rámci svého angažmá možnost si v určitém finančním limitu objednávat plátky, z nichž si vyberou skutečně jen ty nejlepší kusy. Hráč, který plátky nedostává, ale musí je kupovat (připomeňme, že cena jedné krabičky profesionálních nejprodávanějších plátků Vandoren se pohybuje v maloobchodní síti mezi 600 – 1000 Kč), si nemůže jednoduše dovolit vybrat z každé krabičky 1-2 výborné plátky a zbylé odložit nebo dokonce vyhodit. Nastává tedy okamžik, kdy při výběru plátků se plátky seřadí od nejlepších k průměrným (vhodným například na cvičení, ale již ne na koncertování) až následně k téměř nepoužitelným plátkům (velmi měkkým nebo naopak tvrdým, neznělým, šustivým apod.).

Během strojové výroby může dojít k asymetrii plátku, tzn. že na jedné straně bude mít plátek hustější strukturu. Tento faktor je zcela závislý na kvalitě používaného třtinového dřeva, což výrobce klarinetových plátků Petr Fučík komentuje: *„Žádný výrobce plátků na světě Vám však nezaručí, že nedojde*

k tzv. tvrdostní asymetrii. Plátek může mít v jedné polovině vzhledem k podélné ose hustější dřevo než ve druhé. Asymetrie se projeví nežádoucími vibracemi se zhoršením kvality tónu.“ ¹³⁾

Dalším z hledisek je bezesporu pohodlí hry. Jednoduše řečeno: v praxi asi žádný klarinetista ani saxofonista neřekne o jednom konkrétním plátku, že hraje na 100% perfektně a splňuje veškeré jeho představy a nároky. Patrně nejčastější pocit každého hráče je takový, že „tento plátek zní dobře, ale je měkký – tedy by potřeboval trochu přitvrdit“ nebo naopak: „tento plátek zní dobře, ale je tvrdší – tudíž by potřeboval trochu změkčit.“ Jistě bude panovat shoda mnohých hráčů v názoru, že stačí mnohdy velmi malý zásah k takovémuto zvýšení komfortu hry, pokud již konkrétní vybraný plátek splňuje zvukové a intonační představy.

13) www.esprit-platky.cz/rubriky/skladovani-a-zahravani-platku-esprit

2.2 - Neinvazivní úpravy (beze změny struktury dřeva)

Možných úprav podle individuálních potřeb každého hráče je několik a v následující kapitole jsou popsány. Klarinetové a saxofonové plátky lze upravit i tzv. „neinvazivními metodami“, tzn. že struktura dřeva není nijak nenávratně upravena (nebo v horším případě poškozena, při nešetrném zásahu). Tyto metody je vhodné praktikovat prvotně, ještě než se pustíme do invazivních úprav.

2.2.1 - Podkládání paty plátku

Pokud je plátek příliš tvrdý, osvědčilo se jeho podložení, čímž se zdvihne pata a tělo plátku se napruží tak, že se oříznutá hrana více odkloní od špičky hubičky a tak se plátek pocitově i funkčně změkčí. Materiálů lze použít několik. Pro velmi jemné změknutí je to cigaretový papírek, pro střední a znatelnější zpevnění pak vrstva nebo více vrstev kancelářského křídovaného papíru a pro největší změkčení pak kůže (která ovšem zároveň působí i jako tlumítko a pohlcuje mnohé alikvótní tóny (!); tento způsob neinvazivního změkčování plátku jsem vyzkoušel především u hráčů na tarogáto v Maďarsku, ale i některých hráčů na barytonsaxofon). Nutno zdůraznit že jakýmkoliv podložním může dojít k velké změně barvy zvuku, protože se tak snižuje rezonanční dotyková plocha (plátek-hubička) a materiál jako je papír nebo ev. kůže působí jako přirozené tlumítko vibrací.

2.2.2 - Přesazení nebo podsazení na hubičce

Velmi jednoduché ovlivnění tvrdosti plátku je přesazení plátku přes hranu hubičky. Tuto rychlou úpravu často užívají hráči orchestrů, když jim během dlouhé skladby plátek nečekaně změkne a mají jen pár sekund na ovlivnění této skutečnosti. Pokud plátek přesadíme mírně přes hranu hubičky (cca 0,1-0,5mm) pak se vibrující oblast špičky plátku posune k pevnější oblasti a plátek má větší odpor a tudíž působí v ústech hráče pevněji.

Opačnou úpravou je pak podsazení, kdy se plátek posune pod hranu hubičky (ovšem již méně ve vzdálenosti cca 0,1-0,3mm). Podle některých hráčů se pak chová plátek v ústech lehčeji, tedy je pocitově měkčí. Obecně se ale více používá první úprava přesazením, protože druhá možnost, že by plátek nečekaně ztvrdnul je méně pravděpodobná – souvisí spíše s únavou retních svalů hráče.

2.2.3 – Vyosení

V případě, že je plátek již z výroby seříznut tak, že třtinová vlákna nejdou rovnoběžně s okrajem plátku, tedy směřují od paty plátku k jeho špičce křivě (obvykle k jedné straně), lze i toto částečně vyřešit. K této anomálii může dojít již při růstu třtiny, pokud je na klas vyvíjen jednostranný tlak třeba silným větrem či je křivě uložen během vysychání. Nebo se tak stane během procesu výroby, kdy je špánek třtiny křivě seříznut. Takové defekty, by ale měly být během výroby hlídány a do distribuční sítě by se jich mělo dostat naprosté minimum.

Částečným řešením je „vyosení“ plátku tak, že je na kontaktní hraně hubičky upevněn mimo osu v podstatě v protisměru křivých vláken. Vlákna dřeva pak vedou rovnoběžně ke špičce hubičky a vibrace plátku jsou rovnoměrnější. Někteří hráči tvrdí, že tato úprava spolehlivě funguje. Já jsem nějak zásadní rozdíl v ozevu plátku s křivými vlákny po jeho vyosení nezaznamenal.

2.2.4 - Napružování

V případě, že již nějakou dobu hraný plátek jeví známky únavy, lze jej „napružit“, tedy částečně a na chvíli mu vrátit pružnost, kterou vykazoval v začátku užívání. Tuto operaci lze realizovat například tak, že se plátek po hraně nechá vyschnout a suchý se přiváže ligaturou zpátky na hubičku nebo se uloží do pouzdra, které dovoluje podložení paty plátku.

Setkal jsem se s hráči, kteří si pro tyto účely vyráběly pouzdra a krabičky, kde měli vždy možnost uložit plátek tak, aby jeho pata byla uložena ve výškové diferenci se špičkou. Takový proces vysychání je však spíše experimentem. Jsem toho názoru, že dřevo plátku je stále pracující a

pohyblivý materiál a je potřeba mu nechat jeho přirozenou pružnost. Obávám se, že pokud je takto plátek „násilně napružován“, může dojít i k poškození jeho vláken.

2.2.5 - Srovnání špičky

Mnohdy se stává, že plátek vyschne v pouzdře, mimo něj i na hubičce tak nepravidelně, že jeho špička se zvrásní nebo zohýbá. Řada hráčů toto řeší tak,

že navlhčenou špičku plátku přitlačí ke hraně hubičky a tím vrásnění zminimalizuje.

Výsledkem takového zásahu je rychlé eliminování jakéhosi břeskného a šustivého zvuku.

Rizikem ale je, že se může velkým tlakem poškodit špička a nanese nečistot na špičku plátku. Lépe je plátek před hrou dostatečně navlhčit v ústech a nebo ve skleničce s vodou, což je mnohem šetrnější způsob, jen o pár vteřin delší.

2.2.6 – Provlhčení

Základní neinvazivní úprava velmi tvrdých plátků, tedy jejich provlhčení spočívá v tom, že se plátek ponoří na několik minut do studené vody (teplá voda má na dřevo neblahé účinky) a nechá se provlhčit. Takto připravený plátek je měkčí, ale při následné hře se může chovat nepředvídatelně a při hře nečekaně rychle změkhnout a začít se lepit ke hraně hubičky.

2.3 - Invazivní úpravy (nenávratně změněná struktura dřeva)

Níže popsané způsoby a postupy mají za následek nenávratnou změnu struktury plátku. Je potřeba při nich postupovat velmi šetrně a úpravy rozfázovat do více kroků mezi nimiž je bezpodmínečně nutné plátek zkoušet a zjišťovat tak, jakých změn ve zvuku a ozevu bylo dosaženo.

2.3.1 - Úpravy tvrdých plátků

Pokud je plátek již na prvotní pocit a při prvním vyzkoušení zcela jasně tvrdý, tedy jeho ozev je podmíněn enormním úsilím hráče, pak je zřejmé, že bude potřeba jej dříve či později „změkčit“, pokud není niance natolik malá, kdy se stane, že po několika dnech plátek samovolně změkne, což je přirozená vlastnost každého plátku, na který se začne hrát.

Způsobů jak plátek změkčit je celá řada. Dají se brousit na:

- 1) horní oblasti řezu
- 2) na spodní ploše (kontaktní s hubičkou)

Vhodných nástrojů k těmto úkonům je několik:

Ad 1) Nástroje vhodné k úpravě horní plochy řezu: Velmi vhodný je tzv. oční skalpel, kterým lze jemně oškrábat i ty nejmenší oblasti plátku a jeho špičkou lze zabrousit i ta nejjemnější vlákna třtinového dřeva. Dále je to např. modelářský skalpel, jehož břity lze podle potřeby měnit za jiné nebo nové. Zručným a zkušeným hráčům jistě poslouží i dobře nabroušený nůž, který by však měl mít vhodně tvarovanou špičku, která dovolí obrousit co nejmenší plochu. Řada hráčů používá stonky přesličky (které pro tyto účely dnes speciálně prodává firma Prestige Service) a nebo profesionální nástroje – skleněné kulaté pilníky (od výrobců Vandoren a Blažek Glass – zajímavostí je, že česká firma Blažek Glass vyrábí naprosto totožné brusné destičky a pilníky, exportuje je do Francie firmě Vandoren, která je pouze označí svým logem a zabalí do svého pouzdra, jinak jde o naprosto totožné výrobky), eventuelně běžné půlkulaté manikúrní pilníky.

Ad 2) Nástroje vhodné k úpravě spodní plochy plátku.: K zabroušení spodní hrany plátku lze použít smirkový papír nejjemnější zrnitosti (tzn. nejvyšší číslo zrnitosti – na českém trhu je to č. 1200), musí být

však položen (nebo připevněn) ideálně na úplně rovné tvrdé a neprohýbající se ploše. Dále pak speciálně vyráběné brusné destičky z leptaného skla (Vandoren a Blažek Glass), případně lze použít běžný brusný kámen k broušení ostří nožů.

K oblastem plátku, které lze obrušovat:

Ad 1) Oblasti horního řezu vhodné k obrušování - nejideálnějším nástrojem je oční skalpel se zaobleným ostrým, který dovoluje obrousit i ty nejjemnější niance a nevhodně přesahující vlákna například do špičky nebo na boku plátku. Není vhodný modelářský skalpel, pokud má rovnou hranu ostří. Řadě hráčů se osvědčil i pilník z leptaného skla nebo smirkový papír. S těmito nástroji je ale nutné zacházet velmi opatrně, aby množství ubraného dřeva nebylo přílišné nebo aby nedošlo k poškození špičky plátku.

Ad 2) Oblasti spodní plochy vhodné k obrušování - pokud si vybavíme postup rušní výroby plátků a krok, kdy je srovnána spodní hrana zabroušením na skleněné leptané destičce nebo na nejjemnějším smirkovém papíru, pak lze tento úkon provést i jako sekundární úpravu. Ovšem v případě, že jsme si jisti, že plátek skutečně tento zásah potřebuje (!). Každé broušení spodní hrany plátku logicky vede k zúžení jeho profilu a k ubrání hmoty dřeva. Při neopatrné manipulaci (krouživé pohyby na smirkovém papíru) může také snadno dojít k poškození špičky.

Český klarinetista, hudební pedagog a výrobce plátků značky Esprit Petr Fučík překládá na svém webu tento postup úpravy tvrdých plátku:

„Doporučuji jen jediný vhodný způsob úpravy. Položte plátek spodní plochou na jemný smirkový papír (s označením 600 a jemnější), uchopte jej jemně třemi prsty (na krajích a uprostřed) a krouživými pohyby střídavě po směru a proti směru hodinových ručiček obruste mírně jeho spodní část. Smirkový papír musí ležet na pevném a rovném podkladu. Rizikem při této operaci může být neúměrné zeslabení špičky. Proto nesmíte tlačit prstem, kterým držíte při broušení špičku plátku. Pokud ubrousíte špičku příliš, nasazení bude křápaté a nejisté s větší náchylností ke kiksů. Navíc se špička při každém zvlhčení zvlíná a trvá dlouho, než se vyrovná.

Tímto velmi jednoduchým způsobem dosáhnete snížení pevnosti plátku při zachování původního symetrického řezu od výrobce. Každá jiná varianta úpravy za účelem celkového snížení pevnosti plátku může způsobit nevratné

škody nebo dokonce jeho zničení (nejčastěji kvůli porušení symetrie či plynulé linie řezu).

Pokud po vyzkoušení plátku zjistíte, že plátek vám celkově tvrdostně vyhovuje, ale potřebujete jen zlepšit či změnit některou z disciplín (např. zlepšit ozev ve spodním rejstříku, změkčit nasazení, usnadnit hraní staccato, atp.), musíte upravit řez. Toto se provádí buď ostrým skalpelem s rovným ostřím nebo smirkovým papírem. Raději doporučím jemný smirkový papír, protože obrousí plátek plynuleji a citlivěji než skalpel." ¹⁴⁾

2.3.2 - Úpravy měkkých plátků

Cílem úpravy měkkých plátků je především jejich následná větší tvrdost, eventuelně zvýšení odporu při výdechu. Nejjednodušší úpravou je zkrácení špičky plátku:

- 1) Speciální stříhačkou plátků, které se dnes vyrábí v mnoha variantách a velikostech
- 2) Obroušení špičky pomocí smirkového papíru nebo brusné destičky / kamene

Ad 1) Použití stříhačky plátků je komfortní, rychlé, účinné a přesné. Délku odstřižené plochy špičky plátku lze ovlivňovat velmi snadno posunutím plátku mezi čelisti stříhačky (v případě stříhaček patentu Cordier lze šroubovým mechanismem velmi přesně posouvat plátek i o desetiny mm). Ale jako každý invazivní zásah s sebou nese rizika. Konkrétně:

- Při nešetrném použití, kdy se ustříhne příliš velká vzdálenost špičky plátku, nelze už tuto změnu nikdy vrátit zpět (!)

14) Srov. www.esprit-platky.cz/rubriky/skladovani-a-zahravani-platku-esprit ;

Dovoluji s názorem Petra Fučíka zapolemizovat v tvrzení, že je lépe použít smirkový papír, než skalpel. Skalpelem lze obrousit mnohem menší oblasti, dokonce i jednotlivá vlákna. Smirkový papír má smysl používat hlavně na srovnání spodní hrany plátku. Používání smirku na horní hraně řezu je nebezpečné, neboť jím při nešetrném pohybu lze poškodit špičku plátku.

- Profil čelistí stříhačky obvykle zužuje špičku plátku oproti původnímu tvaru, což může mít vliv na barvu zvuku (firma Vandoren proto přišla v roce 2014 s novými typy stříhaček, které přesně kopírují tvar špiček jejich druhů plátků Traditional, V12 a 56 Rue Lepic a jejich použitím tak nedochází k zužování profilu špičky plátku)
- Po ustříhnutí špičky plátku vzniká ve směru stříhu tzv. „trn“, kdy jsou vlákna dřeva zalomena směrem k dolní ploše. Tento problém řeší při stříhání strojků také fagotisté, neboť způsobuje šum plátku. Trn lze zahladit přejetím po nejjemnějším smirkovém papíru, brusném kameni nebo šetrněji zahladením na křídovém papíře.

Ad 2) Při zpevnování plátku obrušováním špičky na brusném papíru nebo na leptané skleněné destičce je zapotřebí velká zručnost. Je totiž nutné zachovat maximálně radius špičky plátku tak, aby co nejvíce kopíroval radius hubičky. Špičku plátku lze obrušovat několika způsoby:

- Buď kopírováním radiálního tvaru špičky, což vyžaduje velkou jemnost a citlivost prstů.
- Nebo podle šablony. Dříve hráči řešili nedostupnost stříhaček a brusných destiček drastickým způsobem – vsazením špičky plátku mezi dvě kulaté mince a poté špičku brousili o brusný kámen, seřezávali nožem či dokonce opalovali nad plamenem (!).

Dnes lze využít k úpravě špičky nejjemnější smirkový papír položený na maximálně rovné podložce a nebo brusnou destičku z leptaného skla (Vandoren, Blažek glass). Časově je tento postup náročnější, ale lze jím dosáhnout mnohem lepších niancí při opakovaném zabrušování než při použití stříhačky.

Opět si dovoluji ocitovat doporučený postup úpravy měkkých plátků od Petra Fučíka:

„Nejjednodušší způsob úpravy je mírné odklonění špičky od hubičky. Velmi jednoduše to provedete tak, že uchopíte plátek, aby směřoval spodní plochou směrem dolů a svíral s pevnou rovnou podložkou ostrý úhel (do 30°) a jemně přitlačíte špičkou na podložku. Tím zajistíte větší odklon a plátek se tak stane pevnějším. Tento způsob úpravy je však jen dočasný, protože plátek se po čase opět přikloní zpět k hubičce.“

Trvalým řešením je mírné zkrácení špičky plátku stříhačkou (v řádu maximálně desetin milimetru, nikdy ne více!). Toto je však možné provést až po zahrání plátku, jinak může dojít k jeho trvalému poškození. Navíc při zahrávání (dokud ještě není dřevo zatažené a stále saje příliš vody), ještě stejně neodhadnete konečnou tvrdost plátku, protože se po zatažení dřeva na konci procesu zahrávání určitě zpevní. Ke stříhání doporučuji stříhačku Cordier, která stříhá čistě bez otřepů a špička má po ustřížení přesný souměrný tvar. Ustřížením plátku sice plátek zpevníte, avšak zásadně tímto zásahem změníte geometrii řezu. Největším problémem je zesílení špičky... Po ustřížení špičky proto musíte alespoň přibližně zeslabit špičku plátku na původní tloušťku, jinak bude nasazení a spouštění tónů obtížnější. To provedete nejlépe ostrým rovným skalpelem nebo jemným smirkovým papírem. Pracujte však velmi pomalu a trpělivě a vždy po malém opracování zkoušejte, jestli už vám zeslabení vyhovuje." ¹⁵⁾

15) Srov. www.esprit-platky.cz/rubriky/skladovani-a-zahravani-platku-esprit ; Zde dochází k jisté protimluvě, protože pokud už se rozhodneme plátku ustříhnout špičku, musíme počítat s tím, že bude celkově pevnější – k tomu účelu jsou stříhačky vůbec vyráběny. Jediným jemným zásahem po ustříhnutí špičky by mělo být zabroušení trnu, který ustříhnutím vzniká.

2.3.3 - Eliminování šumu plátku

Způsobů, jak eliminovat znatelný šum plátku je několik. Primárně je nutné vizuálně zkontrolovat, zda není špička plátku po vyjmutí z pouzdra a navlhčení zdeformována (vrásčitá, vlnitá). Špička musí být rovná a nezvrásněná. Když ani to šum neodstraní, přichází na řadu další úpravy.

- 1) Srovnání spodní hrany plátku na skleněné destičce nebo brusném papíru / kameni.
- 2) Zásah do horní hrany plátku smirkovým papírem, pilníkem nebo očním skalpelem:

Ad 1) Navlhčený plátek položíme spodní hranou na sklo (ideálně na okno za denního světla) a najdeme místa, kde je přebytek dřeva, to se snažíme obroušením vyrovnat vzhledem k dalším oblastem řezu. Obvykle to jsou boční hrany plátku. Podle některých tvrzení pomáhá i přebroušení přechodové oblasti plátku (místa, kde přechází řez do kůry).

Ad 2) Podle klarinetisty Kornela Wolaka (viz. seminář s ním o úpravě plátků na HAMU v Praze dne 15. 12. 2015) je vhodné také jemným brusným papírem zabrousit a „uzavřít“ vlákna plátku na hraně řezu a na patě plátku. Podle jeho teze prochází těmito vlákny vzduch a způsobuje velké procento šumu. „Uzavřením“ vláken se tento šum sníží na naprosté minimum.

2.3.4 - Úpravy plátků pro začátečníky

Zjednodušeně lze říci, že plátky vhodné pro úplné začátečníky se upravují převážně tak, že se změkčují, aby žáci nemuseli vyvíjet přílišné úsilí. Především jde o snížení značné fyzické námahy, která je v počátcích hry na klarinet zjevná, zvláště pokud na tento nástroj začínají děti ve věku mezi 8-12 lety, kdy jsou jejich fyzické dispozice nesrovnatelné s dospělými hráči. Takže se víceméně jemně škrábou na špičce nebo po krajích řezu. Setkal jsem se ve své praxi i s úpravou, kdy bylo srdíčko plátku na 3 místech provrtáno mikrovrtákem, eventuálně kolmo probodnuto špendlíkem. Když jsem takto upravený plátek zkoušel, nebyl jsem ovšem přesvědčen o smysluplnosti tohoto zásahu. Plátek hrál velmi lehce a nešuměl, ale tón byl značně ořezaný, patrně kvůli přerušným vláknům a chybějícímu obsahu dřeva v jeho srdíčku.

Nejjednodušší úpravou plátků pro začátečníky je jejich změkčení seškrábáním vrchní hrany plátku – konkrétně špičky nebo obroušením spodní hrany.

2.6 - Prostředí úprav

Patrně nejtypičtějším prostředím vhodným k úpravám plátků je jistě rovná deska stolu. Většina pedagogů na základních uměleckých školách takto plátky upravuje.

Například na položeném smirkovém papíru brousí příslušné hrany, na rovně položené desce lze snadno škrábat vrchní část plátku apod.

Toto pracovní prostředí však není úplně nejvhodnější, jelikož není dostatečně prosvětleno. Jinými slovy, jako nejideálnější se jeví přiložit plátek na skleněnou desku okna (za denního světla), kde je nejlépe vidět, která oblast bude potřebovat nějaký zásah. Plocha skla je navíc velmi rovná a minimalizuje se tak riziko, že by plátek byl obroušen křivě.

Ideální je pak použít skleněnou pracovní desku podsvětlenou např. zářivkou, což je sice namáhavé na oči, ale není nutnost spoléhat na denní světlo. Musí být však takových rozměrů, že při tlaku prstů a brusných nástrojů na plátek shora se nebude prohýbat.

Platí zásada, že plátek by měl být při úpravě z vrchu na co nejrovnější podložce, k čemuž je sklo dozajista nejvhodnějším materiálem. Stejně tak je dobré dodržovat při úpravě opakovanou vizuální kontrolu míst, do kterých se zasahuje. A k tomu je taktéž nejvhodnější mít plátek na prosvětlené pracovní ploše.

2.7 - Individuální pocity nátisku hráče po úpravě plátku

Elementární otázka zní: Co by měl plátek splňovat? Snadný ozev a vyrovnaný zvuk ve všech rejstřících nástroje, minimální intonační výkyvy a barvu, která se blíží co nejvíce individuální představě hráče, ale také stylu hrané skladby (v praxi totiž řada hráčů užívá jinak barevné plátky na sólovou, komorní i orchestrální hru a berou ohled i na akustické vlastnosti prostředí,

kde hrají). Na tyto aspekty se při výběru plátku soustředí každý profesionální hráč. Nicméně každý je vnímá jinak.

Aby měly úpravy plátků smysl a vyplatily se i z časového a ekonomického hlediska, je nutné úpravy rozfázovat do několika kroků; tj. že škrábání, stříhání špičky a broušení horní nebo spodní hrany bude probíhat na etapy, mezi nimiž si každý hráč onu konkrétní změnu, které chce docílit – vyzkouší. Přitom lze snadno individuálně posoudit, jak moc je nutný další krok úpravy. Je nutné brát v úvahu skutečnost, že každý plátek se bude ještě během procesu zahrávání měnit. Takže zásah do plátku by měl být vždy o koma menší, než individuální nátisk hráče rozezná. V praxi to tedy znamená, že pokud je plátek příliš měkký, neměl by být úplně změkčen do naprosté aktuální spokojenosti hráče, protože v dalších dnech bude pravděpodobně vlivem vlhkosti ještě měknout. Změkčení plátku má smysl provést k úplné nátiskové spokojenosti jen u plátků již zahranych, jejichž struktura a tvrdost se již nebude tak marginálně měnit. Např. narychlo před koncertem nebo nahráváním.

Mezi hráči je také často slyšet názor, že nátisk se každým dnem mění v závislosti na herní zátěži. Do jisté míry je to pravda a proto je také vhodné vybírat, zkoušet a upravovat plátky v období, kdy je nátisk spíše odpočínutý a není v křeči nebo únavě. Také není vhodné vybírat plátky ihned bez rozehrání na jiném plátku.

Rovněž není vhodné snažit se prvotní výběr plátku urychlit tak, že rozbalený plátek z krabičky pouze přitiskneme palcem ke hraně hubičky a vyzkoušíme jen jaksi ledabyle. Plátek přitlačený k hubičce pouze prstem se chová znatelně jinak, než když je připevněn ligaturou. Toto „urychlení výběru“ plátků může mít paradoxně opačný efekt, tedy že si hráč vybere plátek, který se pak bude chovat jinak, než se zdálo napoprvé.

2.8 - Čištění a impregnace

2.8.1 - Hygienické hledisko

Plátek je záležitost velmi omezené trvanlivosti. Dobu životnosti lze ale značně prodloužit několika velmi jednoduchými způsoby.

Primárně je nutné si uvědomit, že plátek podléhá tzv. „hnilobnému procesu“, tedy, že hmota dřeva se vlivem působení slin (obsahující mj. pektin a řadu jiných enzymů, které napomáhají rozkládání potravy a tedy i jemné struktury dřeva) a také všudypřítomných bakterií pozvolna rozkládá.

V první řadě lze tento proces zpomalit dodržováním elementární ústní hygieny, tedy před hraním si pokud možno vyčistit zuby, nejíst těsně před a během hraní jakékoliv jídlo, nepopíjet alkoholické, ochucené a slazené nápoje (různé limonády a především extrémně sladkou Coca colu). Působení čaje a kávy také působí na plátek nešetrně, protože zbytky těchto nápojů zůstávají v ústech poměrně dlouho a především jej nežádoucím způsobem zabarvují. Tento názor bude jistě v rozporu s pohledem jiných hráčů, kteří jsou standardně zvyklí na konzumaci kávy a čaje během hraní nebo nahrávání.

Za druhé je vhodné eliminovat kontakt plátku s bakteriemi. Většina hráčů má „zlovyk“, kdy po hře sejmou plátek z hubičky a otřou jej o prst nebo o zápěstí. Přitom na ruku má každý z nás největší množství bakterií. Ty se pak velmi snadno přenesou právě na plátek. Nejideálnější je plátek po každé hře opláchnout studenou vodou tak, aby se z povrchu co nejvíce odstranily sliny. Pokud to podmínky nedovolují, tak je vždy lepší a hygieničtější plátek otřít např. papírovým kapesníkem nebo k tomu určeným jemným savým hadříkem.

2.6.2 - Vhodné způsoby čištění

Postupů, jak plátek čistit je několik. Nejjednodušší a velmi efektní je po každém hraní plátek opláchnout studenou vodou (teplá není šetrná a narušuje porézní strukturu dřeva). Eventuelně veškeré vybrané plátky alespoň jednou za týden důkladně omýt pod proudem studené vody. ¹⁶⁾

Zajímavým a často diskutovaným je způsob, který popsal ve své *Metodice hry na klarinet* Jiří Kratochvíl: „*Ošetřování plátku je další otázkou, na níž se názory diametrálně různí. Někteří profesionálové, hrající non stop na týž plátek tvrdí, že je lépe neodvazovat, neotírat, nechávat stále přivázaný (tímto přístupem byl znám především prof. Vladimír Říha - pozn. R.Ž.). Naopak jiní otírají plátek nejen po hře, ale dokonce během hry. Např. dlouholetý sóloklarinetista České filharmonie Karel Dlouhý často během několikataktové pomlky plátek sejmul, otřel a znovu uvázal. Osobně doporučuji plátek otírat po hře, protože se tím určitě zpomaluje jeho stárnutí. Pokud se plátek po hře nechává na hlavičce, vázat o několik milimetrů níže, aby se vyrovnávalo otlačení zesponu o hrany hlavičky. Někteří klarinetisté doporučují po otření namočit plátek do roztoku Herbadentu. Je to ústní voda z léčivých bylin s desinfekčním účinkem. Zbytek tekutiny s plátku pouze odstříknout. Doporučuji ukládat pevnější plátky na skleněné destičce, anebo v pouzdře Vandoren. Měkčí plátky v pouzdře typu Novopak od plátků Mitchel Lurie. Tento druh pouzdra je poněkud prohnut a plátek se v něm napruží. Podobný účinek má také při přechovávání plátku na hlavičce podkládání kouskem silnějšího papíru asi 2-3 centimetry pod špičkou. Je-li na plátku patrná usazenina, doporučuji omýt vlažnou vodou a jemným toaletním mýdlem. Ostřejší saponáty, které lze použít na omývání hlavičky, plátku škodí. Jsou ovšem klarinetisté, kteří tvrdí, že omývání plátku škodí v každém případě.*“ ¹⁷⁾

16) Srov. Hlaváč, Jiří: *Metodika hry na klarinet*, str. 16.

17) Srov. Kratochvíl, Jiří: *Metodika hry na klarinet*, str. 14-15.

Setkal jsem se i se zkušeností, kdy plátek byl ponořen do peroxidu vodíku, jodisolu a podobných dezinfekčních přípravků. Osobně si myslím, že tento postup není ke struktuře dřeva a jeho pórů příliš šetrný a plátek má pak dozajista pachut' oněch přípravků.

2.8.2 – Impregnace

Jako například kůže, tak i dřevo je materiál, který lze impregnovat/konzervovat tak, aby odolával vnějším vlivům. Otázkou impregnace plátek se zabývají všichni výrobci již desítky let. Nejúspěšnější v tomto ohledu byla a je americká firma Rico (dnes již pod koncernem D'Addario), která vyrábí a lze říci, že relativně úspěšně také prodává, plátky pod označením Rico Plasticover. Tyto plátky mají seříznutou část naimpregnovanou černou syntetickou hmotou na bázi šelaku, jejíž přesné chemické složení je pochopitelně know-how firmy a nelze jej blíže specifikovat. Tyto plátky jsou cenově nákladnější, ale podle řady hráčů prý skutečně vydrží až dvojnásobek trvanlivosti běžného neimpregnovaného plátku. Já osobně se ale nemohu ubránit pocitu a vlastní zkušenosti, že ze zvuku plátku je slyšet právě ona „syntetická složka“, která ubírá zvuku na alikvótech a navíc se značně liší rozlišování tvrdostí (Plasticover je obecně cca o polovinu stupně tvrdosti pevnější, než neimpregnované plátky)

Impregnaci plátku někteří hráči provádějí také individuálně. Koluje zkušenost, že pokud se špička již rozehraného plátku ponoří do jedlého oleje (ale také parafínového), tak vydrží opět déle, je eliminován šum a kroucení špičky při vysychání plátek je prý menší. Tento postup jsem také vyzkoušel, ale nemohu se přiklonit k názoru, že by plátek měl znatelně prodlouženou životnost. Navíc byl dosti zřetelný pocit „mastného“ plátku při jeho navlhčování v ústech.

17) Srov. Kratochvíl, Jiří: *Metodika hry na klarinet*, str. 14-15.

3. Závěr

Při tvorbě této práce jsem využil dlouholeté poznatky ze své hráčské praxe (klarinet a saxofon) a také z pedagogické činnosti na základní umělecké škole, kde se s úpravami plátků pro své žáky setkávám takřka každodenně.

Jelikož je obtížné obsáhnout téma úprav plátků na základě písemných zdrojů, neboť v tištěné podobě existuje jen několik zmínek (na internetu jich k dispozici také mnoho není) o této nevyhnutelné činnosti, stalo se mapování tohoto tématu spíše sběrem zkušeností, názorů a polemik.

Na téma používaných druhů plátků, ligatur, hubiček a nástrojů jsem měl za dobu svých studií příležitost mnohokrát se pobavit s předními hráči českých i zahraničních orchestrů, komorních souborů, sólistů i pedagogů. Zjednodušeně lze bez nadsázky říci, že co člověk, to jiný názor. Ale to lze při tak velké míře individuality, jakou s sebou bezesporu nese hra na klarinet (a saxofon) předpokládat.

Velmi zásadní informace a praktické rady jsem získal při výuce předmětu Úprava plátků na HAMU v Praze od profesora Jiřího Hlaváče. Velmi cenné informace a připomínky mi poskytl Pavel Škrna, pedagog hry na saxofon na Pražské konzervatoři. Nemohu opomenout také přesvědčivé argumenty a dlouholeté zkušenosti mého pedagoga hry na klarinet z Pražské konzervatoře MgA. Petra Čápa; v neposlední řadě také dosti konkretizující praktický seminář o úpravách plátků klarinetisty Kornela Wolaka, který se konal v prosinci roku 2015 na katedře dechových nástrojů HAMU v Praze.

4. Prameny a literatura

Použitá literatura:

Bláha, Miloš: *Hodnocení vlastností vybraných klarinetových plátků*, AMU, Praha 1980.

Bláha, Miloš: *Některé závislosti mechanických a akustických vlastností klarinetových plátků*, AMU, Praha 1981.

Doležal, Antonín: *Klarinetový tón a jeho vývoj*, Svaz hudebníků, Uherské Hradiště 1972.

Hlaváč, Jiří: *Metodika hry na klarinet: pro hráčský rozvoj k vrcholné výkonnosti*, AMU, Praha 2014.

Koukal, Bohumír: *Historie a literatura klarinetu*, JAMU, Brno 1991, ISBN 80-58429-01-2.

Liebman, David: *Technika hry na saxofon*, Editio Baerenreiter, Praha 2003

Krtička, Stanislav: *Klarinet a jeho mutační druhy: historie, vývoj, nástrojařství, druhy duodecimující a oktávující, materiál a výroby, hubička, jazýček (plátek), akustika, vročení, průvodní literatura, tabulky a rejstříky (50 názorných snímků a obrazců)*, Český hudební fond, Brno 1958.

Kol. autorů: *Vandoren. Katalog produktů*, Paříž 2007, str. 6-7.

Materna, Ladislav: *Výběr, úprava a údržba klarinetových plátků*, text veřejné přednášky

(dostupné online: <http://www.hepatica-nobilis.cz/prilohyeditor/740430-vyber-uprava-a-udrzba-klarinetovych-platku177.pdf>)

Syrový, Václav: *Subjektivní a objektivní ověření kvality klarinetových plátků*, Hradec Králové 1979.

Šiška, Miroslav: *Hra na klarinet. Základní principy a postupy*, nevydaný rukopis, Kroměříž 2016.

Webové stránky a online videa:

<http://www.hepatica-nobilis.cz/prilohyeditor/740430-vyber-uprava-a-udrzba-klarinetovych-platku177.pdf> (verze z 1. 9. 2015)

<http://www.the-clarinets.net/english/clarinet-reed.html> (verze z 2. 9. 2015)

<http://www.ricoreeds.com> (verze z 12. 9. 2015)

<http://www.esprit-platky.cz> (verze z 22. 10. 2015)

<http://www.vandoren.fr> (verze z 3. 11. 2015)

<http://www.gonzalezreeds.com> (verze z 5. 11. 2015)

<http://www.selmer.fr> (verze z 30. 11. 2015)

<http://klarinetweb.wz.cz> (verze z 15. 12. 2015)

<http://www.plclass.com/cms/> (verze z 16. 12. 2015)

<http://hn-kliment.cz/novinky/reedgeek-universal> (verze z 17. 1. 2016)

<http://www.reedgeek.com> (verze z 20. 1. 2016)

<http://www.grantclarinetstudio.com/for-clarinetists2222.html>

(verze z 22. 1. 2016)

<https://www.youtube.com/watch?v=FOsSSFeosNs&nohtml5>

(verze z 28. 1. 2016)

<https://www.youtube.com/watch?v=RwgvVs41uHQ&nohtml5>

(verze z 29. 1. 2016)

<https://www.youtube.com/watch?v=nKM9wRIvYmk&nohtml5>

(verze z 29. 1. 2016)

<https://www.youtube.com/watch?v=WldmpPnyaWU&nohtml5>

(verze z 1. 2. 2016)

<https://www.youtube.com/watch?v=uX5OYFx5eWA&nohtml5>

(verze z 1. 2. 2016)

<https://www.youtube.com/watch?v=KcoiGNiwm-g&nohtml5>

(verze z 5. 2. 2016)

5. Přílohy

5.1. Výběr, rozehrávání, upravování a skladování plátků z pohledu profesionálů

Opět vzhledem k velké míře individuality patrně neexistuje žádný vlastní zaručený postup na správné vybírání, zahrávání a upravování plátků. Klíčové však mohou být zkušenosti a názory profesionálů. Na tomto místě tedy cituji zmínky, ze kterých je možné si udělat vlastní úsudek a výběr.

Hudební pedagog Miroslav Šiška ve svém rukopise klarinetové metodiky uvádí názor:

„Na nový plátek nemůžeme hrát ihned „na plný výkon“. Prvních pár dnů na něj hrajeme jen 5 – 10 minut. Teprve až se při hře jeho špička nerozmáčí, můžeme hrát na něj v podstatě časově neomezeně.“ ¹⁸⁾

Prof. Jiří Hlaváč píše ve své *Metodice hry na klarinet* své dlouholeté zkušenosti:

„Problematika plátků... Máme zde desítky výrobců a osvědčené typy plátků, ale co má vlastně plátek plnit? Obecně se shodneme, že vyhovět našim hráčským požadavkům a představám, jenže jeho životnost je v porovnání s hubičkou mizivá. V době, kdy jsem koncertoval v enormní výši, běžně sto padesát koncertů ročně, jsem spotřeboval maximálně tři balení, tedy třicet plátků za rok. Zdá se tedy, že jsem si s nimi věděl rady a recept byl přitom jednoduchý:

- 1. Vybíral jsem zásadně čtyři nové plátky, přičemž jeden sloužil jen jako vzor tvrdosti pro příští výběr – tím jsem měl zaručeno, že výběr tvrdosti plátků nekolísal podle nátiskové únavy a podvědomého pocitu a snahy odlehčit si*
- 2. Nové plátky jsem zahrával velmi pomalu, asi deset dnů, s postupným časovým nárůstem od 10 do 50 minut denně na jeden plátek.*
- 3. Plátky jsem po hře vždy ukládal na rovné sklo do krabičky, abych zabránil jejich rychlému vysychání a zkroucení*

18) Šiška, Miroslav: *Hra na klarinet. Základní principy a postupy*, nevydaný rukopis, Kroměříž 2016, str. 13.

4. *Zhruba po každém týdnu jsem plátky vykoupal pod proudem studené vody (zhruba 10 vteřin na plátek)*
5. *Plátky jsem neotíral o prsty či hřbet ruky*
6. *Vybíral jsem vždy plátky o trochu pevnější než ty, na něž jsem běžně hrával*
7. *Pro úpravu jsem pokaždé používal jen úzký oční skalpel, abych mohl upravit zcela malé plochy dřeva a nezasahoval do celkové struktury řezu*
8. *Plátky jsem nikdy ničím neimpregnoval ani nečistil*
9. *Po určité době – přibližně za měsíc jsem na ně hrával střídavě ob den*
10. *Používal jsem jiné plátky na B a A klarinet i při domácím cvičení*

Samozřejmě, že životnost plátku je podmíněna řadou faktorů – např. složením našich slin, uskladněním (doporučuji místo v bytě, v němž teplota a vlhkost vzduchu kolísají v létě a zimě jen minimálně), nicméně to nic nemění na zjištění, že správný výběr síly plátku, jeho příprava i následné užívání jsou rozhodující pro jeho životnost. Způsob hry, interpretační zaměření, repertoár a četnost extrémně exponovaných míst jsou důležité momenty, ale i tak si troufám tvrdit, že běžná životnost plátku by měla být i dnes přibližně šest až osm týdnů. Zním samozřejmě oponenty, ale ti byli a budou vždy. Já zde jen deklaruji svou zkušenost ověřenou zhruba 4500 koncerty, a to jak ve středoevropském pásmu, tak i v místech, kde bylo + 45 či - 35 stupňů Celsia, a plátky to všechno vydržely a zvládly. Asi mně tím chtěly poděkovat za péči a můj rozumný přístup. Nutno ale dodat i to, že životnost plátku je odvislá rovněž od typu hubičky, délky její dráhy i vnitřního vrtání. Obecně zde platí zásada, že hubičky kladoucí větší odpor a vyžadují více dechu pro rozeznění plátku, poznamenají negativně i jeho přirozenou pružnost a životnost." ¹⁹⁾

19) Hlaváč, Jiří: *Metodika hry na klarinet*, AMU, Praha 2014, str. 17-18; Prof. Jiří Hlaváč zde správně vystihl to podstatné – pokud se plátek pečlivě vybere, šetrně zahraje a je o něj dostatečně pečováno, může vydržet poměrně dlouhou dobu a není potřeba propadat skepsi z faktu, že hra na klarinet je finančně extrémně nákladná. Stejně tak není na místě uvažovat o syntetických náhradách třtinových plátků.

Vedle shrnutí dlouholetých zkušeností prof. Jiřího Hlaváče bych rád zmínil také názory významného amerického saxofonisty Davida Liebmana:

„Plátky jsou notoricky netrvanlivé, s tím se již setkala většina saxofonistů. Jejich kvalita se různí, v poslední době, když poptávka předstihla nabídku, se bohužel velmi zhoršila. Dokonce i barva se změnila od žlutohnědé nebo žluté k velmi světlé až bílé. Někteří saxofonisté používají umělohmotné plátky pro jejich pevnost a trvanlivost. V každém případě je velmi důležité naučit se s nimi zacházet.

U všech plátků výběr správné tvrdosti záleží na tom, jak otevřenou hubici používáte, jaké máte fyzické předpoklady a jaká je vaše představa zvuku. Pokud je plátek příliš měkký, můžete při hře uzavřít hubici, protože plátek klade malý odpor a rozeznívá se příliš snadno.

Situace, které mohou nastat v souvislosti s tvrdostí plátků:

- *Hubice s velkým otvorem vyžadují použití měkčích plátků a naopak.*
- *Měkké plátky vytvářejí v zásadě kombinaci jasného a čistého tónu se vzdušným sametovým spodním rejstříkem, jejich nedostatkem je tenký tón ve vrchním rejstříku.*
- *Tvrdsí plátek tvoří v zásadě více perkusivní a ostřejší tón v celém rozsahu.*
- *Bud' extrémně tvrdý, nebo naopak měkký plátek způsobuje zvuk, který není hudebně použitelný*

Při výběru plátků je třeba přihlídnout k těmto faktům:

- *Zkontrolujte špičku plátku (kvůli eventuálním narušeným třtinovým vlascům) nehtem palce, kterým jemně zatlačíte na zadní okraj plátku*
- *Stejným způsobem zkontrolujte, jaký klade odpor. Špička by se měla trochu prohnout, přičemž mezi rohy plátku může být rozdíl.*
- *Držte plátek proti světlu a prohlédněte si tvar „U“, který jde odshora dolů a je tmavý ve středu plátku. Tam je srdce plátku, kde vzniká odpor. Čím je zde plátek tmavší, tím větší odpor klade, to udává, jakých úprav je třeba.*
- *Při pohledu na plátek ze strany zjistíte úhel rozšiřování a také to, kde začíná vibrující materiál. Sešikmení by mělo být pokud možno povlovné.*
- *Plátek by měl při přitlačení přiléhat k hubici celým svým povrchem.*
- *Snažte se najít plátek s co největším počtem vláken. Těmi jsou plátkem odshora dolů se táhnoucí rovné čáry. Bílé prostory mezi nimi jsou dužina.*

Vlákna jsou tou částí plátku, která vibruje. Znovu si plátek prohlédněte proti světlu, abyste zjistili jeho kvalitu.

K úpravě plátku používáme ostrý nožik nebo jemný smirkový papír, kterými se dá plátek podle potřeby tvarovat. Pokud tomu chcete věnovat čas, můžete se pokusit vyrobit si nový plátek, výhodnější ale bude, když se s pomocí několika rad, které vám dám, naučíte upravovat hotové plátky, které vám přesně nesedí.

Vlákna se vám do plátku nikdy nepodaří přidat, ale můžete je podle uvážení seříznout. Stříhat měkký plátek podle mého názoru nemá smysl, protože tím jen zkrátíte vibrační vlákna a omezíte tak znělost plátku. Dávám přednost tomu, upravit si plátek, který je o půl čísla tvrdší, než je vám pro hraní pohodlné. Nejdříve ho namočte 20 minut do vody a potom nechte usušit. To umožní natažení a stažení vláken, k nimž dochází také při hře. První úpravy je možné provést v neopracované oblasti, kde zbývá kůra, jejímž částečným odstraněním zvýšíte schopnost vibrace plátku, aniž snížíte jeho odpor. Je to trochu, jako byste z něj sejmuli pokrývku a tím oživilí zvuk. Pro některé plátky je to poměrně důležité, protože mají kůru velmi výraznou. Pomocí břitvy s jemným vrubem seřízněte kůru z povrchu plátku, až se objeví vrstva bílé barvy s jinou texturou. Zároveň si všimněte úhlu zesílení plátku z pohledu ze strany. Snažte se, aby řez byl zároveň postupný a rovnoměrný. Je třeba také odstranit třtinu ze středu plátku, paralelní s vlákny kůry, a tak srovnat tloušťku v celé oblasti. Potom vše začistěte smirkovým papírem (hrubost 400-600) nebo brouskem na plátek. Tím byste měli docílit určitého oživení zvuku.

Dále se pokuste vyrovnat vibrace plátku na jeho stranách. Zahrajte cis 2 a, naklánějíc hlavu na stranu, uvolněte jednu stranu hubice tak, aby vibrovala jen ta druhá. Udělejte to na obou stranách a povšimněte si rozdílu ve zvuku a jeho otevřenosti. Je-li jedna část méně znělá, uberte trochu materiálu do vzdálenosti 1,5 mm od strany plátku. Můžete si to usnadnit tak, že si řez předem označíte tužkou.

Je třeba se ujistit, že daný plátek není po stranách zkroucen, protože by zde vznikla štěrbiná, která by bránila plnému vlivu proudu vzduchu na vibraci plátku. Držíc hubici v jedné ruce, položte druhou ruku na její otvor, čímž ho ucpete, a pak vysajte zbylý vzduch. Vyndáte-li hubici z úst rychle, měl by se ozvat bouchavý zvuk, který udává, že obě strany plátku kryjí. Když zvuk

nezazní, upravte ligaturu. Pokud to nepomůže, plátek je zvlněný, ztratil potřebný odpor a nebude dobře hrát. Někdy se můžete pokusit plátek ještě škrábat nebo brousit.

Plátek je na hubici umístěn nejvýhodněji, když je zřetelná nepatrná linie její špičky nad plátkem. Pokud posunete plátek výše, odpor vzrůstá, a naopak. Dáte-li ligaturu dále od špičky plátku, pocítíte větší odpor, protože v této poloze je plátek ke konci hubice ve větším úhlu.

Plátek lze chránit před případným poškozením vlhkem a kyselým účinkem slin tím, že ho pevně utěsníte. Stiskněte vlákna po celé ploše plátku lžící nebo jiným vhodným kovovým předmětem; tím je uzavřete. Pak jeho povrch vytřete po obou stranách bílým papírem. Vytvoří se tak voskový povlak, který plátek před slinami uchrání. Pokud budete chtít hrát na nový plátek, je dobré jeden dva dny s utěsněním počkat, až se vlákna přestanou natahovat a smršťovat, k čemuž jsou na začátku používání náchylná. Poté, co na plátek budete nějaký čas hrát, můžete jeho utěsnění zkontrolovat tak, že strčíte spodní část vlhkého plátku do úst a ostře fouknete. Pokud se na něm objeví malé bubliny, je třeba utěsnění zopakovat.

Nakonec, abyste přizpůsobili plátek svým potřebám, si uvědomte, jestli v nějakém rejstříku neklade moc velký odpor. Je příliš tvrdý ve vysokých nebo nízkých polohách? Nebo je tvrdý po všech úpravách? Je-li příliš tvrdý ve vysokém rejstříku, jemně smirkovým papírem oškrabejte oblast 1,5 mm pod špičkou plátku. Pokud nezní spodní tóny, obruste hrany plátku v rozmezí od 1,5 mm do 6 mm. Nakonec jemně obruste samotné srdce plátku. Pokud však nebudete dostatečně opatrní, plátek ztratí požadovaný odpor. Klade-li přílišný odpor na celé své ploše, položte ho zadní stranou na smirkový papír a zabruste ho po celé jeho délce. Všechny rejstříky saxofonu odpovídají určitým oblastem plátku. Jeho upravování vyžaduje zkušenost, ale po chybách, kterých se zpočátku dopustíte, se jistě dostaví výsledky." ²⁰⁾

20) David Liebman: *Technika hry na saxofon*, Editio Baerenreiter, Praha 2003, str. 37-40; Názor saxofonisty Davida Liebmana je v mnohém obohacující i pro klarinetisty. Dovoluji si však upozornit, že ke škrábání plátků není vhodný jakýkoliv „ostrý nožík“, ale měl by mít hlavně zaoblenou hranu ostří, aby byla eliminována možnost, že některé vlákno plátku zbrousíme příliš kvůli zaboření ostré hrany ostří do materiálu.

Inspirativní může být také názor dlouholetého brněnského pedagoga Antonína Doležala, který zapsal do jedné ze svých publikací toto:

„Říká se, že hráč hraje na měkký nebo tvrdý plátek. Sílu plátku, na který má hráč hrát, určuje však dráha hubičky. Dlouhá dráha s malým odklonem potřebuje silný plátek, krátká dráha s velkým odklonem vyžaduje naopak plátek slabý.

Klarinetisté si zhotovují plátky buď ručně z plátkového dřeva nebo si upravují plátky továrně vyrobené, které jsou pro usnadnění úpravy odstupňovány podle tvrdosti. Zásady pro správnou úpravu plátku pro hubičky s dlouhou dráhou lze stručně shrnout takto:

Při dlouhé dráze hubičky:

- a) Opracovat srdce pro celkové zeslabení*
- b) Ubrat kraje plátku pro usnadnění hry ve všech polohách*
- c) Ubrat patu pro lehký ozev v hluboké poloze*
- d) Opracovat kruh pro lehký ozev staccata a měkký ozev tónu ve střední poloze*
- e) Opracovat špičku plátku pro snadný a rychlý ozev staccata*

Při krátké dráze hubičky:

- a) Opracovat srdce pro celkové zeslabení*
 - b) Opracovat špičku plátku pro lehký a měkký ozev tónu*
 - c) Opracovat kruh pro lehký ozev ve střední poloze*
 - d) Patu nikdy neškrábat, jinak vzniká špatný ozev tónu ve vysoké poloze*
- Úprava plátku je však podmíněna především kvalitou dřeva. Je-li špatné dřevo, pak sebelépe provedená úprava plátku bude bezvýznamná.*

Plátek se vyrábí ze třtinového dřeva. Tato rostlina je pěstována v jižních přímořských oblastech Francie, Itálie, ve španělské Katalánii a jinde. Jde o travinu, která se vzhledem podobá bambusu, má však zcela odlišnou vláknitou strukturu a dosahuje až pětimetrové výšky.

Mnozí odborníci tvrdí, že zlatožlutá barva dřeva zaručuje kvalitu plátku. Podle zkušeností však barva není rozhodující. Dřevo musí být především patřičně vyztužené a husté.

Plátky z náhradních hmot (celuloid, kaučuk, galalit, ebonit, slonovina stříbro apod.) se nikdy nevyrovnají plátkům ze dřeva. Ze značek světové úrovně se u

nás používají zvláště francouzské Vandoren, Selmer a italské Prestini, z našich značek Amati. (Značky Prestini a Amati již dnes neexistují – pozn. R. Ž.)

Někdy se stává, že plátek z výborného dřeva přefukuje do vyšších poloh (lidově řečeno píská). Stává se to z několika příčin: klarinet držíme při hraní palcem pravé ruky a to způsobuje, že větší tlak na plátek bývá z pravé strany. Proto levou stranu plátku se pokusím poněkud zeslabit, aby bylo dosaženo stejnosměrného vyrovnaní tlaku plátku na spodní ret. Špičku plátku můžeme v tomto případě také uštípnout a znovu jej zeslabit malý kousek pod srdcem. Při pískání plátku se vyplatí přiložením špičky plátku k nehtu levé ruky zjistit, je-li špička po celé délce stejnoměrně silná. Není-li tomu tak, provedeme patřičnou úpravu a vyrovnáme nožičkem nebo přesličkou. Stává se, že tuto vadu neodstraníme nikdy. Pak musíme plátek odložit, protože vada je ve dřevě." ²¹⁾

Rady ohledně skladování a rozehrávání plátků zveřejnil na svém webu také český výrobce plátků Petr Fučík:

„Skladování. Pro uchování optimálních vlastností dřeva, je nutné věnovat skladování plátků mimořádnou pozornost. Plátky z třtinového dřeva nesnáší velké teplotní výkyvy. Nejdůležitější je však jejich uchování v prostředí s optimální relativní vlhkostí vzduchu. Pro dlouhodobé ukládání plátků je tímto rozmezím 50-60% a v období cca 3 dny před začátkem zahrávání a v období plného výkonu plátku, je třeba relativní vlhkost zvýšit na 65-70%.

V praxi jsem se setkal s boxy pro plátky opatřenými uvnitř vlhkoměrem a speciálním prostorem pro dolévání vody. Tento prostor se musí manuálně doplňovat vodou v závislosti na naměřené vlhkosti vzduchu v boxu. Na tomto principu pracuje například 'Hydro case' od firmy Vandoren. Jednodušším řešením je použití boxu značky RICO s obsahem speciálního zvlhčovacího sáčku. Výrobce dodává sáčky s různou požadovanou vlhkostí.

21) Doležal, Antonín: *Klarinetový tón a jeho vývoj*, Svaz hudebníků, Uherské Hradiště 1972, s. 21- 24; Publikace A. Doležala byla svého času jedinou dostupnou literaturou na toto téma u nás. Dovoluji si polemizovat s jeho bodem „*Při dlouhé dráze hubičky: a) opracovat srdce pro celkové zeslabení.*“ – celkové zeslabení plátku a nešetrný zásah do srdce plátku může mít zásadní vliv na barvu zvuku a celkovou intonační stabilitu plátku. Pokud je zásah velmi jemný a vedený zkušenostmi, lze jej uplatnit, otázkou ale zůstává, jak moc podstatné změny se tím ve struktuře a chování plátku docílí.

Nevýhodou tohoto řešení je fakt, že sáček udrží požadovanou vlhkost maximálně 6 týdnů a jeho cena je cca 80 Kč. Ideálním řešením pro vytvoření optimálního prostředí pro plátky je dle mého názoru použití termosky se zvlhčovacími sáčky. Stejně jako předchozí varianty umožní udržení optimální vlhkosti a na rozdíl od předchozích řešení, plátky také uchrání před prudkými teplotními výkyvy. Samozřejmostí je, že plátky musí být uloženy v obalech s výbornou rovinností. Jedinou nevýhodou tohoto řešení je neskladnost.

Proces zahrávání:

1. den: na plátek hrajte jen 10-15 minut pokud možno převážně dlouhé tóny, ve spodním a středním rejstříku.

2. - 5. den: přidávejte každý následující den dalších 10 min hraní.

6. den: plátek je schopen podat plný výkon

Po každém hraní je nutné plátek otřít jemným savým hadříkem.

Pokud cvičíte vícekrát denně, je možné plátky zahrát mnohem rychleji, než za 6 dní. Každé hraní na zahrávaný plátek lze počítat jako jeden den, pokud doba mezi cvičením je dostatečně dlouhá pro dokonalé vyschnutí plátku (min. 4 hodiny).

Je dobré mít rozehrány alespoň 4 plátky, které budete při cvičení pravidelně střídát tak, abyste každý den přidali 10 minut doby hraní, jak je popsáno výše (plátky je třeba si značit). Navíc byste měli mít alespoň 2-3 již zahrané plátky koncertní nebo chcete-li pracovní.

Prodloužení životnosti plátku.

Vždy musíte plátek trpělivě zahrávat, aby na začátku nedošlo k přílišnému nasátí vlhkosti s nevratnými změnami ve struktuře dřeva a tím i ke zhoršení kvality zvuku. Póry dřeva se musí postupně zatáhnout). Po zahrání plátek vyhladte na jemném papíře (může být klasický papír do kopírek) na rovné pevné podložce (např. sklo nebo zrcadlo). Tím se zatáhnou póry a dřevo nebude tolik sát vodu... Narozdíl od broušení spodní plochy však můžete v tomto případě špičku plátku přitlačit silněji k podložce, protože zde nehrozí její zeslabení."

..

A Petr Fučík uvádí také několik možných úprav:

„Špatný ozev ve vysokých polohách - špička plátku je příliš dlouhá nebo rohy plátku jsou tenké:

Je možné plátek mírně stříhnout a hrany zakulatit. Při zhoršení spouštění při nasazení po ustřižení plátku, je možno mírně zbrousit jen špičku.

Plátek šumí nebo jde těžko ve středních polohách: K uvolnění a odlehčení ozvu a odstranění šumu je třeba mírně zbrousit střed plátku kousek za špičkou. Je to riskantní zásah, proto pracujte pomalu a vždy po mírném zbrúšení zkontrolujte ozev, aby se nezhorsila barva tónu.²²⁾

22) www.esprit-platky.cz/rubriky/skladovani-a-zahravani-platku-esprit; Tento postup při rozehrávání a přístupu ke skladování je opět důkazem značné míry individuálních zkušeností a názorů. Jsem přesvědčen o tom, že i ve tvrzeních Petra Fučíka, který se jako jeden z mála aktivních hráčů zabývá i výrobou plátků, je mnoho cenných rad, které mohou vést ke správnému fungování plátků a k prodloužení jejich životnosti.

Špatný nebo těžký ozev ve spodních polohách - plátek je u paty příliš pevný:

Je nutné plátek zbrousit u paty jen po stranách. Páteř (podélná osa plátku) musí zůstat neporušena, jinak plátek změkne, bude se příliš přiklánět k hubičce a tón ztratí barvu.

Zlepšení staccata: Pomůže zbroušení špičky plátku. Tímto zásahem prosvětlíte tón ve vrchních polohách. Důležité je plynulé zbroušení aby nedošlo k nesouměrnosti a přílišnému zeslabení špičky, jinak může docházet k jejímu zvlnění a celkovému zhoršení kvality zvuku." ²³⁾

Velmi pozoruhodným a posledním dostupným obsáhlým zdrojem k tomuto tématu je text, který připravil v sedmdesátých letech pro opakované veřejné přednášky vojenský klarinetista Ladislav Materna:

„Přestože v průběhu historie existence klarinetu, jako jednojazyčkového nástroje, bylo vyvinuto velké úsilí a podniknuta řada vážných pokusů, nepodařilo se dosud nikomu nahradit původní materiál, z něhož je zhotoven klarinetový plátek. A pokusů bylo nemálo; zkoušky s jinými dřevy, syntetickými materiály, lisovanými husími brky apod. Byly tu i pokusy dřevo impregnovat, aby se jeho životnost prodloužila.

Všechny však selhaly. Výrobci se vrátili ke klasickému materiálu – ke třtině (nezaměňovat s bambusem, i když tu je značná podobnost), k jejím nevypočitatelným vrtochům dřevěného, nestálého a nestejnorodého materiálu. A jelikož se tato dřevěná třtina pěstuje na omezeném území při Středozevní moři ve Španělsku a Itálii, zejména však na francouzské riviéře, na půdě mořského výběžku u Cette, je dáno osudem, že jak v minulosti, tak i v přítomnosti mají naši hobojisté, klarinetisté a saxofonisté o dobré dřevo stále nouzi a jsou na tom v porovnání se svými francouzskými kolegy nesrovnatelně hůře. Jistě i tu má své kořeny v minulosti tolik obdivovaný zvuk francouzské dřevěné harmonie, plynoucí mimo jiné z faktu, že každý její člen, kromě kvalitních nástrojů, měl vždy k dispozici bohatý výběr plátků i strojků vynikající kvality, schopný rozezvučet nástroj barvou zvuku přesně podle hudebníkovy představy.

23) viz. www.esprit-platky.cz/rubriky/skladovani-a-zahravani-platku-esprit

Tedy tato vzácná a drahocenná třtina, rostoucí v příznivém, vlhém prostředí jihozápadní oblasti Středozemního moře v podobě rákosu. Je na počátku roku kosena a dodávána do skladišť světových výrobců (a to výrobců téměř monopolních – zejména v Paříži a Florencii), kde tříděna podle kvality ještě vysychá a dozrává. Jen část dřevěné třtiny se dostává do rukou drobných tuzemských výrobců a do zahraničí, kde existují menší firmy v USA, Švédsku, NSR, ČSSR.

Ve Francii u velkých firem pracují na výrobě plátků vysoce kvalifikovaní odborníci. Jejich výrobky jsou přesné a pestré co do stupně uváděné tvrdosti (ve snaze ulehčit výběr plátků, zavedli bohatý výběr klarinetových hubiček s přesnými odklony drah a očíslováním vážícími se na očíslování plátků). Mají lákavou adjustaci a bezpečné balení. Přesto v dodávkách, které přicházejí do našich obchodů, najdeme celou řadu plátků méně kvalitních, u nichž postrádáme jasný, šťavnatý, znělý a lehce ovladatelný tón. Je to tím, že pěstitelé ve snaze dosáhnout více úrod do roka a tím i větších zisků, sbírají třtinu předčasně, ne dosti vyžralou. Tato je sice ve výrobním podniku tříděna a i výroba plátků probíhá odděleně podle kvality dřeva, avšak potom jsou hotové výrobky smíchány tak, aby na kvalitní plátky připadly i ty méně hodnotné. Takto zabalený materiál je potom rozeslán do provincií i zahraničních a při neustále vysoké poptávce se tak děje bez rizika nepříznivých následků. Je mimochodem ověřeno mnoha hudebníky, že se vyplatí zakoupit si krabičky a plátky přímo u výrobce v Paříži. Žel, tuto možnost má jen nepatrná část našich klarinetistů, zatím co většina je odkázána na pečlivé opracování a využití každého jednotlivého plátku, každého dřevíčka, s nímž je nutno nakládat jako se vzácnou relikvií.

Takovýto vztah mezi svědomitými hráči a na pohled ´nicotnou věcíčkou ze dřeva´, jakou je plátek, se zdá nezasvěcenému možná přehnaný, ale je plně opodstatněný. Vždyť starosti s plátkem nás provázejí dnes a denně, po celý rok, po celý život. Jeho proměnné vlastnosti nás dokáží zaskočit ve chvíli, kdy to nejméně očekáváme a kdy jsou pro nás nejméně příjemné. Nevlastnit spolehlivý plátek, znamená hrát s pocitem nejistoty a vnitřní nevyrovnanosti, ve stálém očekávání možného selhání, a to velmi často na ´exponovaném´ místě. Tyto okolnosti pochopitelně ovlivňují duševní stav hráče a tím přímo či nepřímo i jeho výkon.

Jestliže vedeme naše úvahy v této rovině, máme na mysli špičkové výkony se všemi jejich nuancemi, tedy ne výkon neškoleného hudebníka, výkon amatérský, kdy tyto detaily – u profesionála naopak rozhodující – sehrají podstatnou roli. Známy český klarinetista a pedagog, autor mnoha klarinetových studií a škol, profesor Stanislav Krτίčka uvádí definici plátku:

‘Plátek, jazýček klarinetový, pomocí kterého tvoříme tón, jest vlastně největší životní starostí klarinetisty z povolání. Na okolnosti, vyhovuje-li či nikoli, závisí úspěch celé hry na klarinet, ba není přehnáno rčení, že tato nepatrná dřevěná destička stává se mnohdy osudem v existenci jinak velmi schopného hudebníka.‘

A nyní se podívejme na problém výběru a úpravy plátku poněkud blíže. Výběr plátků.

Plátky zhotovené strojem i ručně nejsou nikdy stejné a vyžadují většinou úpravu. Jen malá část jich plně vyhovuje našim představám. Většinou však sedm, osm i devět plátků z deseti úpravu, i když malou, vyžaduje. Svoji roli tu pochopitelně hraje i sklon dráhy hubičky, nátisk hráče a jeho fyzické a nátiskové předpoklady (síla rtu, mimických svalů apod.) Co vyhovuje jednomu hráči, nemusí vyhovovat druhému, což je známá skutečnost, kterou nelze obejít

a kterou nutno respektovat. Odtud pramení i snaha některých výrobců po dosažení pestřejšího sortimentu co do síly a tvrdosti plátků. Například firmy Vandoren a Selmer dodávají na trh pět druhů plátků odstupňovaných podle tvrdosti od č. 1 až po č. 5. Že pak uvedené tvrdosti i síly spolu s různými odklony drah hubiček ovlivňují barvu, jemnost, sytost a jasnost tónu, není snad zapotřebí vysvětlovat.

Snaha výrobců však splňuje naše představy a požadavky jen do určité míry a je tedy na hráči, aby sám posoudil kvalitu dřeva (a tím i předpokládanou stabilitu daných vlastností), tvar a sílu plátků, které mu vyhovují, a aby si dokázal plátky pro svoji potřebu sám a správně upravit.

Plátek, kterému dáváme při výběru přednost, by měl mít určité znaky, které sice samy o sobě ještě nezaručují jeho výtečnou kvalitu, přesto však na základě nabytých zkušeností nám dávají oprávněnou naději, že kritéria požadované kvality splňovat bude.

Dřevo ideálního plátku by mělo být husté, avšak v protisvětle na špičce lehce průsvitné, křehké, se sklonem ke snadnému nalomení. Přesto však musí být současně dostatečně pružné. Dřevo nesmí nést na povrchu stop jemných nebo hrubších třísek, musí vykazovat kompaktní hladký povrch a taktéž při opracovávání se nesmí třepit (chlupatit). Jestliže se nám při navlhčení u takového plátku zvlíne jeho okraj, nebo hodně nasákne vlhko – plátek ‘pije’ – raději se ho zbavíme. Dáme naopak přednost plátku ‘mastnému’, prostoupenému pryskyřicí, jenž vlhkost nepřijímá – ‘nebobtná’ – a který se vyznačuje na špičce průhlednou vyrovnaností s jemnými, pravidelně prostupujícími podélnými vlákny.

Klarinetisté si vybírají obyčejné plátky zlatožluté a odmítají nazelenalé, které působí dojmem nevyzrálého dřeva. I když tomu tak ve skutečnosti často bývá, není to jednoznačně platné pravidlo a je třeba před odložením i takovýto plátek pečlivě přezkoušet.

Za přesvědčující vnější znaky dobrých vlastností vyzrálého plátkového dřeva se považuje:

- *glasura, dobře se lesknoucí sklovina jeho povrchu (ne však v důsledku lakování!)*
- *na počátku řezného sklonu pod sklovinou žlutý okolek spodní vrstvy kůry*

Pouhé odhady a pozorování povrchu však nestačí. Slouží nám jen jako pomůcka a vodítko. Skutečné vlastnosti plátku si ověříme až po jeho nasazení na hubičku, vyzkoušením a prověřením ve hře v celém rozsahu nástroje, v legatu

i ve staccatu, v téměř zanikajícím pianissimu, jakož i plně znějícím forte. Ověříme si, do jaké míry plátek lehce nasazuje – ‘spouští’, jak spolehlivě drží ladění. Nespĺňuje – li některý z těchto požadavků podle našich představ, pokusíme se o jeho úpravu.

Pomůcky k úpravě plátků.

Hovoříme-li o výběru plátků a jejich úpravě, potom máme na mysli plátky, které tuto úpravu zasluhují a jejichž dřevo dává předpoklad, že po pečlivé, odborné a trpělivé práci patřičných vlastností nabudou. Každý výkonný klarinetista se k této dovednosti – rozpoznat kvalitu dřeva a provést potřebný zásah – může a musí po léta dopracovávat. Je to souhrn vědomostí a praxe,

mnoho hodin strávených úpravou plátků různých značek i dřeva, z počátku i hodně nepodařených pokusů a pokažených plátků. Dobře a bez velkých obtíží upravovat plátky vyžaduje vlastnit několik pomůcek. Není jich mnoho a nejsou nákladné, spíše některé z nich méně dostupné.

Nejvíce používanou pomůckou, bez níž se neobejdeme, je nožík na škrábání dřeva – škrabka. Je možno k tomu účelu použít i normální kapesní nůž, tento však musí být z kvalitního materiálu s perfektním ostřím, které se musí dát snadno obnovit. Nejlépe je opatřit si knejp ze švédské oceli a zasadit ho do rukojeti, případně si obstarat jednoúčelovou škrabku s rukojetí již hotovou. Dobře poslouží i vyřazený lékařský skalpel. Důležité je, aby oblouk špice nožíku byl správně zahnut a to tak, aby při škrábání nezabíral celou plochu, nýbrž pouze úzkým pruhem.

Během úpravy pokládáme plátek na kus rovného skla obdélníkového tvaru se zabroušenými hranami o síle nad 5 mm a rozměrech asi 12 x 5 cm.

Na jemné vyhlazení upravené plochy plátku, zejména na úpravu jeho špičky, používáme přesličku nasazenou na špejli nebo nejjemnější smirkový papír, Je výhodnější použít přesličku, neboť se s ní pracuje jako se škrabkou, i když velmi pomalu.

Smirkový papír zabírá větší plochu, takže jeho účinek nelze tak dobře kontrolovat. Potom stačí trochu nepozornosti, nebo většího tisku prstu na špici plátku, aby naše předcházející úsilí bylo zmařeno. Nevýhodou přesličky je, že u nás neroste (naše přeslička je drobná a má v usušeném stavu málo ostré hrany) ani není v prodeji. Je možno ji získat v NDR nebo v Polsku, kde roste při pobřeží Baltického moře.

Střihač plátku, donedávna vyráběný pouze ve Francii, dnes i v USA, v Itálii a jinde, občas k nám dovážený, používáme na přesné a rychlé uskřípnutí měkké nebo poškozené špice plátku. Mezi amatéry je rozšířeno opalování plátku o hranu mince jako způsob jeho krácení. Nedělejme to, neboť nejen, že nedocílíme ostrý okraj, nýbrž oheň ještě vysuší v tenké špici plátku obsažené pryskyřice a znehodnotí jej tónově.

Brusný kámen budeme potřebovat na broušení a vyrovnání spodní hrany plátku. Pokud však máme k dispozici plátky špičkových firem, tato práce nám odpadá, jelikož výrobci zabrušují dokonale spodní strany plátků na

speciálních strojích. Spíše upotřebíme kámen při celkovém zbroušení plátek silných, se kterými pracujeme při nedostatku plátek slabších.

Všeobecná pravidla pro úpravu plátek.

Na škrábání plátku používáme škrabku. Škrábeme vždy směrem od paty plátku k jeho špici, tj. stále jen jedním směrem. Při pohybu tam i zpět by nám na plátku zůstaly zářezy a hrboly. Pozor! Nikdy neškrábeme plátek přímo upevněný na hubičce.

Důvody jsou několikero:

1. Obyčejně se pracuje dosti rychle, což znamená ve svých výsledcích
2. Nemáme kontrolu, jak dalece jsme pokročili v práci
3. Plátek nemá pevnou oporu zejména na špici a snadno může dojít k jeho poškození
4. Může dojít k poškození hrany (drážky) hubičky

Proto ještě jednou: plátek upravujeme zásadně jen tehdy, leží-li na pevné podložce.

- Škrábeme po částech a neustále plátek zkoušíme hraním. Toto opakujeme tak dlouho až nás dosažený výsledek uspokojuje. Více než kde jinde platí rčení 'dvakrát měř, jednou řež'. Někdy dokonce není vhodné upravit najednou, nýbrž postupně v několika dnech a neustále jej 'zahrávat'.

- Plátek nesmí škrábáním ztratit svůj tvar. Musí zůstat ve středu dosti silný, aby si udržel svoji pružnost a dobrou jakost tónu.

- Neškrábeme celou šíři plátku najednou, nýbrž také jen po částech a stále zkoušíme. Plátek je totiž mnohdy tvrdší jen na jedné straně a škrábáním po celé jeho šíři bychom nerovnoměrnost neodstranili.

- Střed plátku, tzv. srdce, musí zůstat silnější, takže vytváří od středu do stran směrem ke krajům spád. Střed nám klade při hře určitý odpor a závisí na něm barva a jakost tónu. Příliš sebraný střed odpor ztrácí, plátek se snadněji přimkne k drahám hubičky a výsledkem je uškrcený plochý tón bez jádra.

- Zpracování plátku věnujeme velkou pozornost a pečlivost, postupujeme vždy po částech. Mnohdy trvá úprava jednoho plátku hodinu i více. Trpělivost zejména u dobrého dřeva se vyplácí.

- *Pozorování tenké špice plátku proti světlu nemá být jen jediným způsobem, jak zjistíme jeho sílu, protože u velmi světlého dřeva i silnější špice může být dostatečně průhledná a naopak. Je potřebné ověřit si pružnost i sílu špice samostatně, čímž bezpečně zjistíme pružnost plátku na špici a místo, kde klade větší nebo menší odpor. Obdobným způsobem postupujeme i při vybírání plátků v obchodě.*

Vlastní výběr a úprava plátků.

Chceme-li si ušetřit drahocenný čas, postupujeme při výběru plátků následovně:

Určitý počet, šest až deset kusů řádně nasliníme nebo namočíme ne skleničce vody a vlhko necháme nějakou dobu působit. Plátky z nekvalitního dřeva snadno nasáknou, nabobtnají, případně se jim zvlní špička. Při zkoušce postrádají jasný tón, spíše poněkud šustí, syčí a obyčejně špatně spouští při nasazení zejména v pianu. Máme-li dostatek jiných, pak je vyřadíme a neztrácíme jejich úpravou čas.

Plátky zkusíme tak, že je neutahujeme strojkem, nýbrž jen přiložíme k hubičce, přidržíme palcem a zahrajeme g. Tak vcelku spolehlivě a rychle zjistíme ty, které mají dobré tónové a jiné předpoklady. Takto prováděný výběr jde velmi rychle. Vyhovující plátky odkládáme zvlášť a teprve potom je upevňujeme strojkem a přezkušujeme hraním v celém registru nástroje. Je vhodnější, když vybíraný plátek nejde hned z počátku zlehka, nýbrž klade-li mírný odpor. Po dvou až třech dnech, někdy i několika hodinách hraní, obyčejně poněkud změkne a hraje k plné naší spokojenosti, zatím co plátek, který hraje ideálně již hned od počátku, nám mnohdy po krátkém čase způsobuje hodně nepříjemností, musíme jej obyčejně stříhat, a to často nejen jednou, což potom vyžaduje ještě další úpravu.

V této stati se nebudeme zabývat úpravou plátků slabých. Tyto pokud možno nevybíráme, a když není vyhnutí, potom je, jak již bylo řečeno, jednoduše ustříhneme. Plátky, které vyhovují plně hned při výběru, používáme s tím vědomím, že je po čase budeme muset ustříhnout. Ale to je normální zjev, takto totiž po čase upravujeme téměř všechny plátky.

Je proto třeba, aby si každý klarinetista připravoval - 'zahrával' - plátky vždy dopředu, aby se nevystavoval riziku vrtochu nebo náhlému selhání jediného plátku.

U plátků tvrdých postupujeme následovně:

Rozeznáváme úpravu špičky, krajů, srdce a paty.

Doporučuji začít úpravou okrajů, které stejnoměrně oškrábeme a účinek si ověřujeme hrou. Tu je nutné pozorovat plátek pouze proti světlu (na tomto místě pro jeho sílu jej nelze totiž zkoušet mechanicky) a akusticky si neustále ověřovat výsledek naší práce. Není-li příliš tvrdý, mírné seškrabování na krajích obvykle pomůže a plátek přijatelně změkne.

Středu plátku – srdce – se zatím nedotýkáme a také dbáme při předcházejícím škrábání krajů na zachování jeho tvaru. Umožňuje nám to kontrola proti světlu. Teprve tehdy, je-li plátek příliš tvrdý a škrábání krajů samo o sobě nepomohlo, zeslabíme i střed. Při tom dbáme na to, abychom zachovali jeho vypouklý tvar se sklonem ke krajům. Po tomto zákroku obvykle plátek začne 'poslouchat' a ozývá se lehce zejména ve střední a spodní poloze.

Patu plátku škrábeme jen u velmi tvrdých plátků; přináší to účinek v hlubokých tónech.

Špice plátku, i když ji uvádíme v pořadí jako poslední, vyžaduje největší péči a nejčastěji pracujeme právě na její úpravě. Jak již bylo řečeno, ověříme si před započítím úpravy její stav opticky a mechanicky. Musíme docílit naprostou vyrovnanost špice. Dbáme na postupný přechod od srdce až ke špičce, od silnějšího ke slabšímu. Nemáme-li dostatečně ostrou škrabku nebo přesličku na detailní úpravu a okraj špičky plátku je ostrý a dostatečně tenký, raději se konce nedotýkáme. Přílišné sebrání špičky až ke kraji způsobí, že plátek ztratí pružnost. Nesprávně seřízená špička plátku znamená vždy ztrátu ozevu staccata.

Potřebujeme-li zvýšit jasný ozev tónu, prosvětlujeme plošky u špice označené na obrázku elipsou. Takto postupujeme i později, když už nám plátek používáním stárne. Stačí obvykle několik jemných tahů škrabkou a tón plátku je osvěžen. Často ovšem při tomto prosvětlování dojde k zeslabení plátku, což se projeví na tónu a staccatu. Takovýto plátek musíme zkrátit ustříhnutím a většinou nám potom slouží k naší spokojenosti dále. Zapamatujme si! Pracujeme-li při úpravě celého plátku obezřetně a trpělivě, potom pro úpravu špičky jsou tyto požadavky nezbytným předpokladem úspěchu.

Zeslabení plátku broušením.

Porovnáme-li kvalitní plátky různé tvrdosti tj. různého číslování např. č. 1 a č. 3 zjistíme, že plátky s označením č. 1 jsou zhotoveny ze dřeva řidšího, ale při pohledu ze strany jsou ve srovnání s plátkem č. 3 i tenčí. Dostaneme-li se tedy do takové výjimečné situace, že máme k dispozici pouze plátky silnější a potřebujeme je zeslabit, je možné i vhodné k tomuto účelu použít brusný kámen. Navlhčíme jej nebo ponoříme do vody. Položíme na něj plátek plochou spodní strany a přitlačíme prsty tak, aby byl jejich tlak stejnoměrně rozložen po celé délce plátku. Krouživým pohybem plátek brousíme, příliš netlučeme a dbáme, aby nerovnoměrným tlakem nevznikla více broušená místa, což by plátek znehodnotilo. Dokonalost roviny spodní plochy plátku občas v průběhu broušení přezkoušíme přiložením na skle. Konečnou úpravu provedeme opět na vrchní straně škrabkou, případně přesličkou.

Někteří klarinetisté používají brusný kámen i na úpravu špičky plátku. Nedoporučuji to, neboť pracuje velkou plochou, příliš rychle, což může být příčinou jeho poškození. Zvláště snadno může dojít k vytrhnutí jemných dřevěných částí kompaktního okraje a tím k roztřepení špice.

Několik užitečných rad:

Jak zamezit pískání plátku?

Předpokládejme, že nejčastější příčina u klarinetistů amatérů, tj. nerovné a nestejně dráhy hubičky – zapříčiněné šlendriánstvím ve výrobě – v našem případě nepřichází v úvahu. Máme hubičku v pořádku a přece plátek píská. Příčinu odhalíme snadno.

Je možné, že plátek má zvlněný kraj špičky – takovýto vyřadíme. Další možností je, že obě strany špičky plátku nejsou opraveny stejnoměrně – jedna z nich je, že obě strany špičky plátku nejsou opraveny stejnoměrně – jedna z nich je obvykle silnější. Známým způsobem si to ověříme a obvykle již několika tahy škrabky tento rozdíl vyrovnáme a pískání přestane. Dochází k nim rozdílným příklonem obou stran špice plátku k drážkám hubičky během hry v důsledku tlaku rtů na jeho slaběji a silněji seříznutou stranu. Proto i posazení hubičky do středu úst, případně její natočení v soudku ve správném úhlu k podélné ose nástroje je u začátečníka důležité.

Úschova plátků.

Je zajímavé, jak málo klarinetistů klade důraz na řádné a bezpečné uložení plátků v době, kdy není používán. Důkladná péče o tuto malou, ale důležitou součást klarinetu si zaslouhuje nemalou pozornost! Každý klarinetista by měl vlastnit krabičku na plátky (sejf), k jehož zhotovení je možno použít např. pouzdro na cigarety. Toto si pro své potřeby podle větší či menší fantazie a dovednosti upravíme tak, aby v něm byla skleněná podložka s provrtanými otvory pro gumičky či silnější perka na uchycení plátků. Před uložením každý plátek po použití očistíme od nánosu prachu a špíny a přispějeme tak k prodloužení jeho životnosti. Krabičku můžeme snadno nosit s sebou v oděvu nebo je-li menší, i v pouzdru na nástroje. Máme tak kdykoliv k dispozici několik plátků a současně se nemusíme obávat, že se nám křehká špička některého plátku poškodí. Mimo to nám plátek vysychá uložen na rovné, skleněné ploše a zejména, je-li starší, oceníme tu skutečnost, že plocha jeho špice a okrajů zůstane bez deformací.

Slunko a pot – nepřízniví činitelé.

Pokud klarinetisté, zejména jako členové dechových hudeb, hrají delší dobu v teplém prostředí, ponejvíce venku za slunečného počasí, zjistí následující den ke svému nemilému překvapení, že plátek, který ještě včera tak dobře hrál, dnes jen šustí, nenasazuje a úplně ztratil tón. Působí dojmem starého plátku. V čem je příčina? Odpověď je jednoduchá. Vylučovaný pot v okolí úst a tím

i částičky soli při styku s plátkem mnohonásobně urychlily normální proces stárnutí, tj. umožnily vyprchání nositelů pružnosti – jemných pryskyřic – z dužiny plátku. Tento proces ještě znásobil suchý vzduch, teplo a sluneční paprsky,

tj. prudce probíhající vysychání plátků při vyjmutí z úst.

Chceme-li tomu zamezit, je tu dvojí možnost:

- *Vzít si na takové účinkování podřadnější plátek, zejména, jde-li o účinkování v pochodové hudbě.*
- *Dbát o čistotu v okolí úst, častěji ošetřit plátek a každé přestávky využít na zakrytí plátku ochranným kloboučkem. Nevystavovat plátek přímému působení slunce!*

Obdobně zacházet s každým intenzivním zdrojem tepla (kamna, ústřední topení apod.). Zabezpečit vždy pomalejší vysychání a co nejvíce proto používat ochranný klobouček." ²⁴⁾

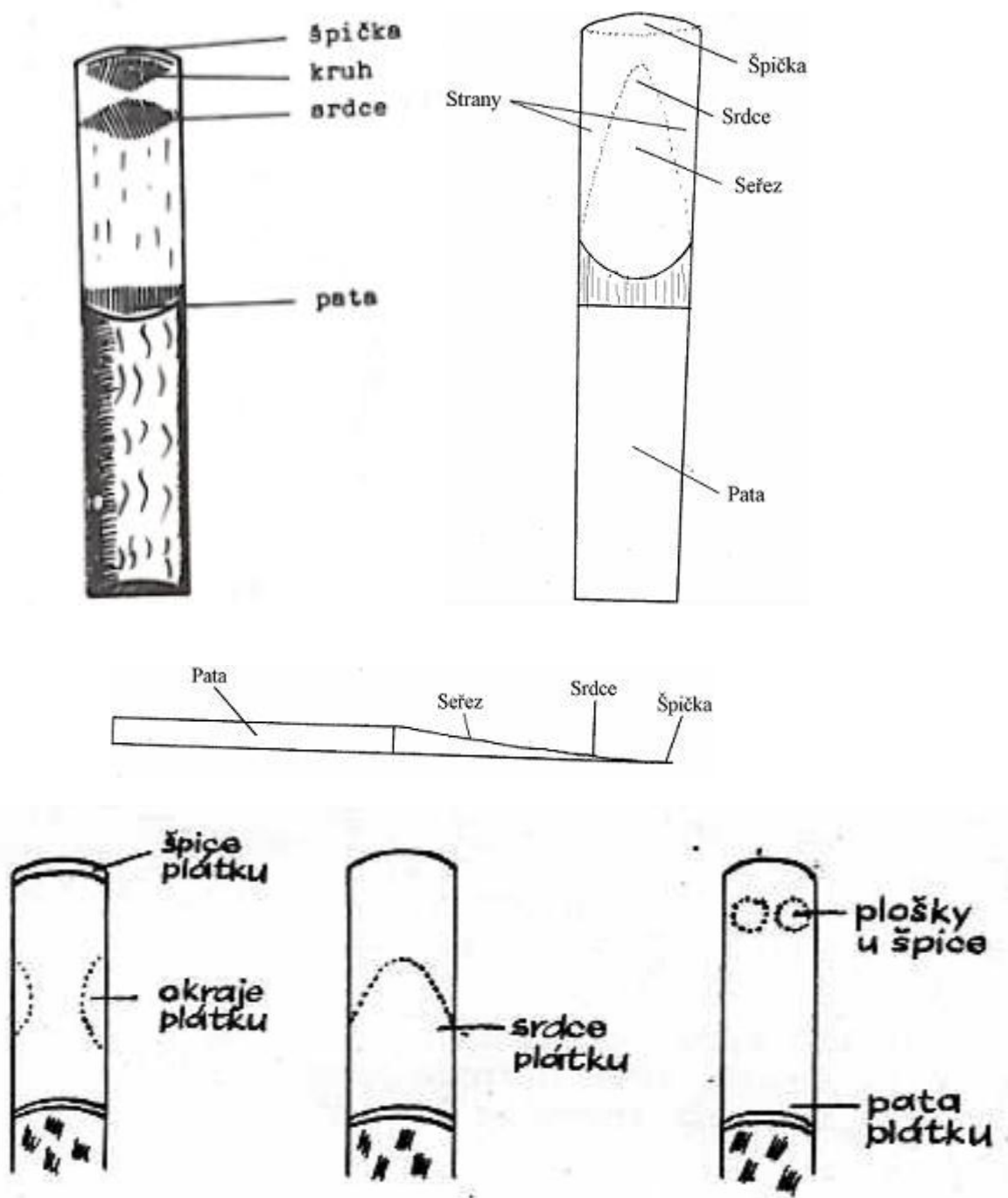
Na závěr této kapitoly opět názor Miroslava Šišky, který je myslím dost zásadní:

„I přes nespornou důležitost výběru hubičky i plátku stále platí, že tím, kdo naprosto evidentně určuje barvu, kvalitu zvuku je samotný hráč a jeho nátlaskové dispozice." ²⁵⁾

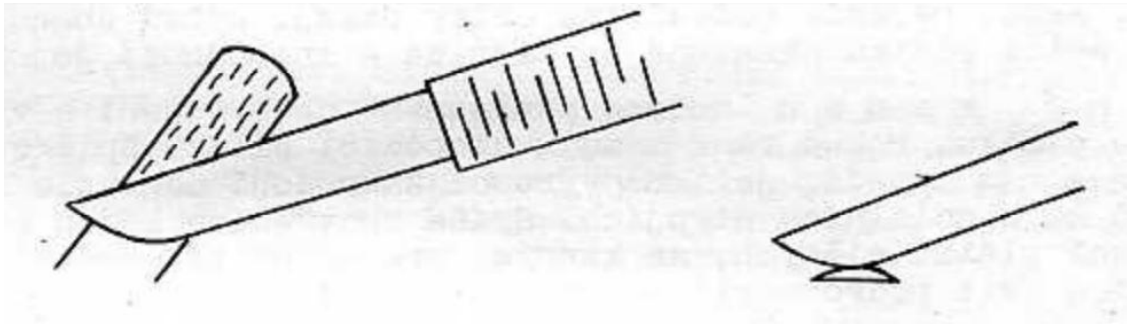
24) Srov. Materna, Ladislav: *Výběr, úprava a údržba klarinetových plátků*, text veřejné přednášky (dostupné online: <http://www.hepatica-nobilis.cz/prilohyeditor/740430-vyber-uprava-a-udrzba-klarinetovych-platku177.pdf>)

25) Srov. Šiška, Miroslav: *Hra na klarinet. Základní principy a postupy*, nevydaný rukopis, Kroměříž 2016, str. 13.

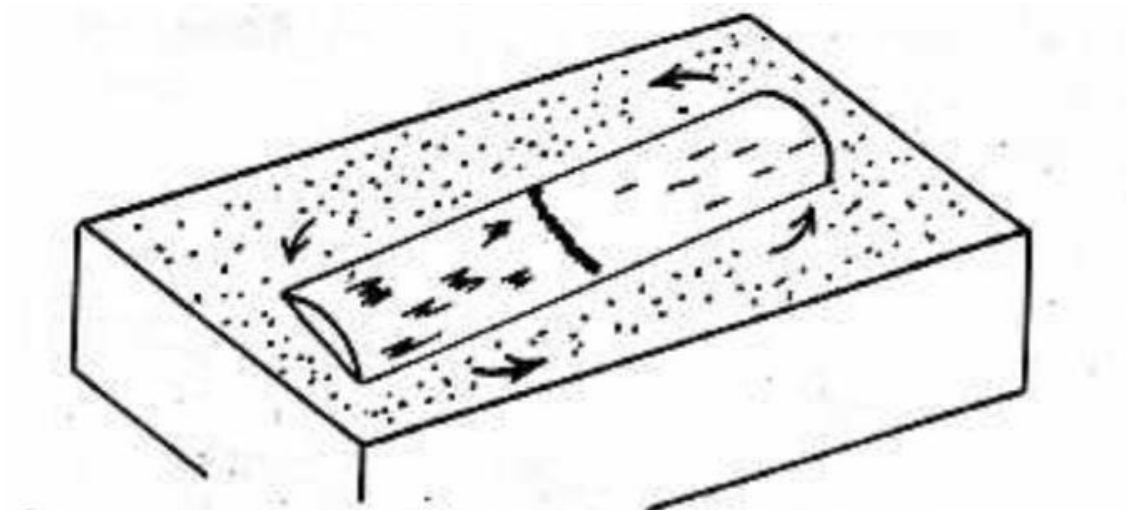
5.2 - Obrazová příloha



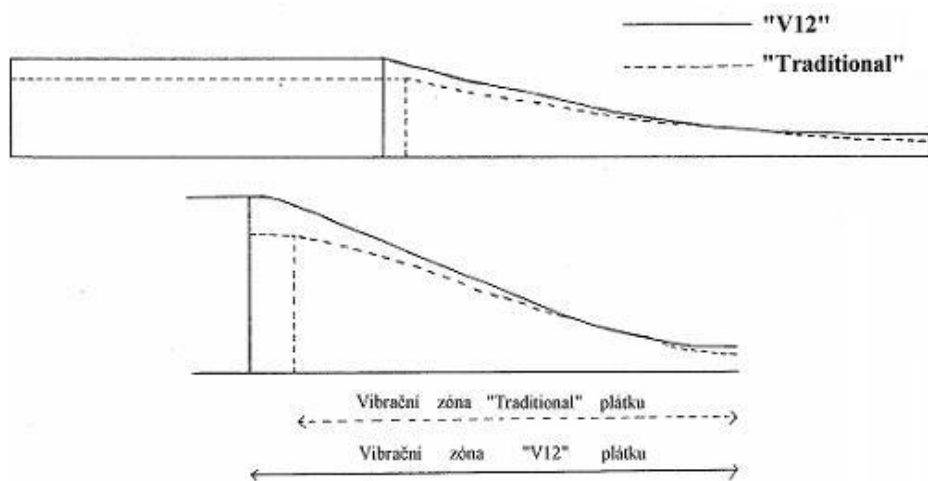
Tělo plátku v různých nákresech



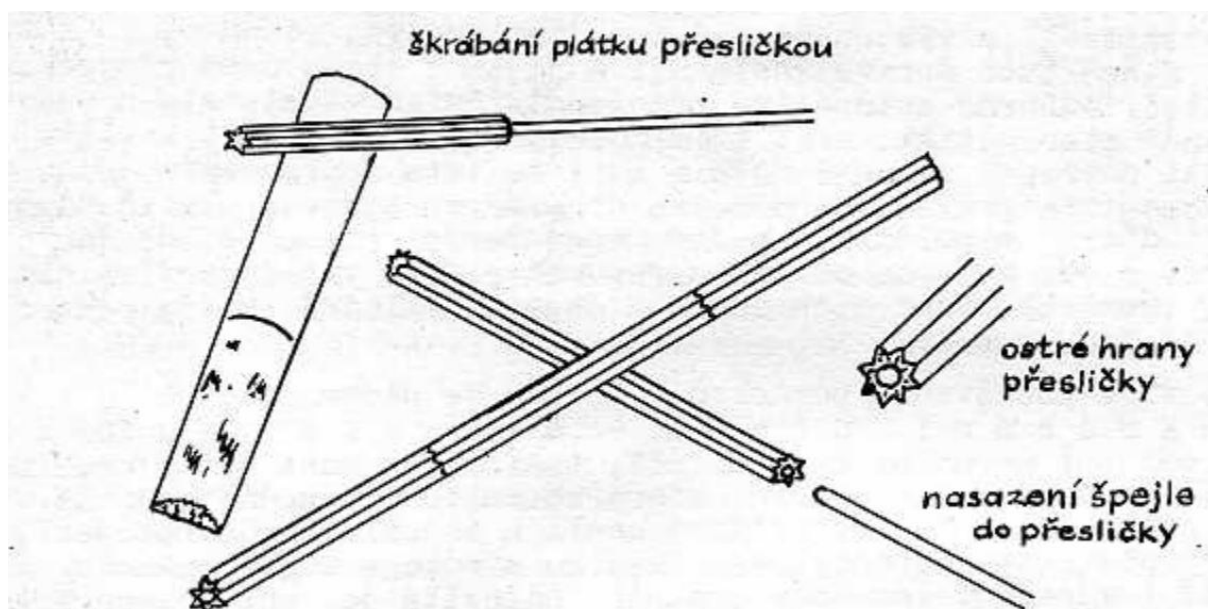
Zobrazení úhlu do sedu ostří zaobleného nože či skalpelu



Brusný kámen pro srovnání spodní hrany plátku



Rozdíl v řezu nejprodávanějších plátků Vandoren



Stonky přesličky na úpravu plátků a zobrazení jejího použití



Různé druhy plátků od firem D'Addario, Gonzalez a Vandoren



Impregnovaný dřevěný plátek Rico Plasticover



Různé druhy syntetických plátků (nejprodávanější Fibracell a Legére)

Skladování plátků – pouzdra a boxy



Rico Reed Vitalizer (krabička se zvlhčovačem)



Vandoren Hygrocase (krabička udržující určitou vlhkost)



Různá dřevěná pouzdra

Nástroje vhodné k úpravám



Oční skalpel



Skleněný pilník



Souprava Blažek Glass (brusná destička a kulatý pilník z leptaného skla)



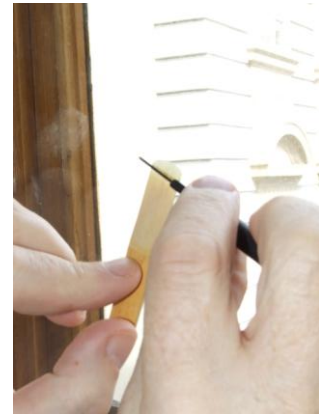
Střihačka plátků patentu „Cordier“



Střihačka Vandoren model z roku 2014



Různé ostatní druhy stříhaček



Prof. Jiří Hlaváč při úpravě plátku očním skalpelem